Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: Eivind Berggrav

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juli og august. Abonnement kr. 10,00 pr. aar, utlandet kr. 15. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B. Eftertryk av tidsskriftets artikler er forbudt.

HEFTE 3 MARS 1927 34. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD. OSLO

TROENS FULLENDER

UNIVERSITETSPREKEN.

Av professor dr. SIGMUND MOWINCKEL.

Den gjenopdukkede debatt om forsynstroen byr oss en fruktbar selvprøvelse for kristelig tro og bønn, og som et bidrag hertil har red. anmodet om å få offentliggjøre denne preken på 4 søndag efter Kristi åbenbaringsdag.

EVANGELIETEKST: MATT. 21. 18—22.
EPISTELTEKST: HEBR. 12. 1—3.

Det er ved første øiekast noget underlig ved denne evangelieteksten, beretningen om hvordan Jesus «forbanner det ufruktbare fikentre», som det heter i kapiteloverskriften til vår bibeloversettelse. Vi er ikke vant til å tenke oss Jesus slik at han «forbanner» nogen, enn si da et ansvarsløst tre — han som ellers sier: «Men jeg sier dere: Elsk deres fiender, velsign dem som forbanner dere, gjør vel imot dem som hater dere og bed for dem som forfølger dere!» Og så denne beretningen, hvor han så å si hevner sig på fikentreet fordi han mot forventning ikke finner nogen fiken på det! — Der er derfor mange bibelfortolkere som mener at i sin oprindelige form har denne fortellingen slett ikke vært ment som en beretning om en virkelig ytre hending, men som en lignelsesfortelling, som er blitt omformet i den muntlige tradisjon og slik omformet er blitt optegnet av evangelistene. — Det kan nu her for oss idag være som det vil — sikkert er ialfall at når evangelistene har tatt den med slik som den nu foreligger, så er det ikke fordi de har nogen interesse av å berette om denne ytre hendingen i og for sig; beretningen står her ikke for sin egen skyld, men fordi den for dem har en dypere mening; de ser i den en illustrasjon av noget indre, noget

åndelig, av noget som ikke angår naturens liv eller legemlig mat og drikke.

Hvad evangelistene vil ha frem er ordet om troens allmakt, om troen som kan gjøre underfulle ting, troen som kan flytte fjell. Og *der* fremhever de uten tvil noget som er centralt i Jesu forkynnelse og centralt i kristelig religion.

Disse sterke utsagnene om troens makt, som vi møter i Det nye Testamente, er de bare uttrykk for menneskelige ønsker og lengsler, uttrykk for trangen til en stimulans som kan bære ut over virkelighetens hårdhet, over de mange stengsler og umuligheter som «det virkelige liv» — som det heter — setter for oss og våre ønsker og planer, for utfoldelsen av våre muligheter og virkeliggjørelsen av våre mål?

Det er det vel mange som mener. Men da kjenner de ikke menneskesjelen og virkeligheten rett. Nettop i vår tid er blikket mere enn før blitt åpnet for de mange hemmelighetsfulle krefter som menneskesjelen rummer, og blandt dem også for den veldige styrke som troen er. Ethvert verk som vil føres frem, må bæres av tro, på alle livsområder, i politikken, i kunsten, i det daglige arbeide. Det er de som har troen som når frem, hvad enten det nu er troen på en selv, eller troen på saken eller troen på noget ideelt, noget som er høiere enn min person og vilje og velferd, troen på at der i det jeg vil ha frem er noget av verdi som *må* frem og *skal* frem og at verket er et middel i dette «noget»s tjeneste, til dets «formål». Det arbeide som bæres av mismot fører ikke frem, den sak som bærerne ikke tror på, er fortapt. Troen, selv i denne forstand, er en underfull makt, en makt som flytter fjell, rydder hindringer av veien; den øker sjelens evner mangefold, gjør ofte det umulige mulig, den utvider og sprenger grenser.

Og er det slik på alle andre livets områder, så må det vel også være det på religionens område. Er troen på ens evner og kall eller troen på «saken», på «ideen» osv. en veldig makt, så er det klart at troen på Gud er det ikke mindre. Troen på at Gud vil ha dette verket gjort, at arbeiderens kall er et kall til tjeneste for Gud, at hans makt og vilje står bak det — hvor uendelig mange eksempler har ikke virkeligheten på at en slik tro har øket kreftene hundredfold og gjort det umulige mulig. «Gud vil det», dette slagordet fra korstogene,

det har, når det er uttrykk for virkelig tro, en umåtelig slagkraft og styrke.

De sterke ord om troen er altså ikke bare uttrykk for ønsker og lengsler, de er uttrykk for *erfaring*. Det er religionens eget virkelighetsliv som gir sig uttrykk i dem; det er *prøvet* at troen er den sterkeste både passive og aktive kraft som kan bære et menneskes liv og verk. Både i motgang og under fremgang er det prøvet. I det avsnittet av Hebreerbrevet som dagens epistelteksт danner avslutningen på og drar konklusjonen av, har forfatteren nettop ført frem «en sky av vidner», som han sier, fra den religiøse historie, som stadfester troens makt; det er særlig dens motstandskraft han der tenker på, dens evne til å bære ut over både lidelser og anfektelser og til å tåle det tilsynelatende umulige både av legemlige og åndelige vanskeligheter. —

Men det er ikke nok å bli stående ved en slik psykologisk betraktning av troen som en sjelelig kraft. For det første: Den tro som utretter noget, er ikke en tro ut i det blå, på noget uklart og ubestemt, en tro på at det skal nok gå, jeg vet ikke hvordan og hvorfor, men det er troen på at virkeligheten selv, livets egen bærende makt, «utviklingen» eller hvad vi vil kalle det, er i pakt med det som skal skje og vil ha det frem. En tro på at det jeg arbeider med å få frem, er noget som *må* komme enten jeg vinner eller taper. Det er en tro på noget som for den troende er uryggelig og prøvet virkelighet og makt. Det er ikke en tro på troen. Og for det annet: Det vilde ikke være religion, ialfall ikke kristendom, å bli stående ved en slik psykologisk betraktning. For religionen er ikke troen bare en funksjon av menneskets egen sjel, av mennesket selv; det er ikke *jeg* som utretter nogen av de underfulle ting ved å komme i en bestemt sjelelig tilstand eller ved å utløse visse evner i sjelen; for kristendommen er det strengt tatt aldeles ikke *troen* som flytter fjell, det er Gud som gjør det. Troen er selv noget underfullt, uttrykket for at der i sjelen virker noget annet enn det som jeg er eller har i mig selv,, uttrykk for at «ånden», som efter bibelsk og kristelig tanke *er* Gud selv, *er* Kristus selv, på en hemmelighetsfull måte har tatt mitt indre liv i besiddelse og gjør sitt verk. Det er meningen med den lutherske

«lære» om at troen er nåde, gave. Troen i kristelig mening er ingen «mana», som religionshistorien taler om, ingen sjelens egen trylle- eller underkraft; den er vidnesbyrdet om og virkningen av at det helt oversanselige og det menneskelige er kommet i forbinnelse med hinannen, at mennesket er blitt grepet av «det hellige», av det som er ganske anderledes enn det selv, at Gud, den ophøiede, transcendente, er i mennesket, at «Kristus har vunnet skikkelse i det».

Og *det* er det også som kommer klart frem i evangelieteksten idag. Den blir ikke stående ved å si at hvis *dere* har tro og ikke tviler, så skal *dere* endog kunne si til dette bjerg osv., men den fortsetter: alt hvad dere ber om med tro i deres bønn, det skal dere få. — Ikke troen gjør det, men Gud gjør det. Troen ber og får. For kristelig tro er tro på Gud.

Der er vel ikke mange bibelord som har voldt og volder de troende større vanskeligheter og anfektelser og skuffelser enn dette: alt hvad dere ber om med tro skal dere få. Utallig ganger synes virkeligheten å motsi det; de fromme har, synes de, lagt all sin tro i bønnen og ikke tvilt, og de har måttet se at *det* de bad om, kom ikke. For en Guds advokat er det da meget lett å si: det kommer av at du ikke har hatt tro nok; du har tvilt, du er ikke riktig troende, og dermed er den saken ferdig, Gud og læren er reddet, apologeten har seiret. — Men tilkommer det overhodet oss mennesker å avgjøre *det* om et annet menneskes tro? Ligger ikke heller feilen i at vi ikke har sett rett på dette ordet «alt hvad dere ber om»?

Troen på Gud, er den det samme som en tro på at Gud skal gjøre det vi ønsker, det vi synes vi trenger, det som for vårt syn er godt for oss? Den tro som bærer frem, så vi, er en tro på at det vi vil er i pakt med livets virkelighet, med dets bærende makt, fremgangsmakten i det, med det som *skal* skje, det som skal være, med livets eget «formål». Og derved er gitt at det av våre ønsker og formål som ikke er i pakt med dette, det må bort, det bærer ikke frem. Der er en spending mellem det som vi enkeltvesener og dennesidige vesener med denne tilværelses begrensning, vil og ønsker, og det som er det heles formål og plan. Men er troen tro på

Gud, på hans vilje, på hans rike, på hans plan og formål, da må dette forhold der hvor troen er helt slik som den skal være, eller med andre ord: hvis den kan tenkes å ha nådd den kristelige tros ideal, alltid inneslutte en reservasjon, en innskrenkning av dette: «*alt* hvad dere ber om med tro». Da måtte det inneslutte at bønnen , når den er som den skal være, kristelig og religiøst sett, er sig bevisst at der kan være en slik spenning, en slik motsetning mellem min vilje og Guds vilje. Den kristne bønn, hvis den kunde tenkes å være båret av en hel og klar innsikt i hvad der er Guds vesen og mål og vilje med det hele, den vilde derfor — ialfall ideelt sett — aldri kunne be med tro om annet enn det som den så var innesluttet i Guds formål og gikk i ett med det. For det er *Gud* troen vil og bønnen vil, selv når den ikke ser klart, og så den helt klart og var den helt fullkommen, så kunde den ikke villet annet enn det Gud vil. Troen inneholder nemlig alltid et sterkt moment av ydmykhet, av ubetinget ærefrykt. Og der hvor Gud er full virkelighet og den høieste virkelighet, sjelens absolutte summum bonum, det øverste gode, der bøier troen ydmykt menneskets vilje under det Gud vil, under hans virkeliggjørelse av sine mål. Der hvor troen var fullkommen måtte derfor det personlige og individuelle lykkekrav forsvinne for det å se Gud nå frem. Det er det vi ser Det gamle Testamentes profeter nærmer sig henimot, og særlig ser vi Jeremia når frem imot det under megen kamp og sjelenød, hvor «det uedle» langsomt og under stor pine brendes ut og «det kostelige» blir igjen i sjelen. Dagens episteltekst peker her på ham «som var troens ophavsmann og fullender, Jesus». Og vi vet hvordan hans individuelle ønsker måtte bøies under Guds plan, og at hans bønn nådde frem til å klinge ut i et «ikke som jeg vil, men som du vil».

Men selv om vi hadde en slik tro og et slikt forhold til Gud som troens ophavsmann og fullender og som det ideelt sett er den kristne tros mål og ønske å nå frem til, så stenges så ofte veien av vårt begrensede syn. Vi vet ikke og kan ikke vite slik at vi kan gjennemføre det overfor alle livets forhold og enkeltting, hvad Guds vilje og hensikt er med dem, og om det vi ønsker og synes er rett og rettferdig, virkelig er i samklang med Guds formål. Og derfor «vet vi ikke hvor-

dan vi skal be», som apostelen sier. Vi sier at Gud er rettferdig, og krever at han skal handle slik og slik. Vi sier at han er god og kjærlig, og krever at han skal gjøre det og det. Og så skjer det ganske anderledes, og stor nød følger der av det. — Men så riktig det enn er dette at Gud er rettferdig og god og kjærlig og alt det annet som vi utsier om ham, så er det likevel bare menneskelige ord og begreper vi slik hefter til ham. Men Gud er virkelig «det som er ganske anderledes», det som ikke kan uttømmes med nogen menneskelige ord og begreper. Alt dette er bare tilnærmede ord, antydninger, billeder som ufullkomment prøver å peke på enkelte sider av det forhold hvori Gud er trått oss nær; vi er oss bevisst det antydende, utilstrekkelige i det. «Egentlig» er Gud noget ganske annet. Men hvad, det har vi ikke ord og tankeformer for. *Vår* horisont omfatter denne jord og så meget av universet som våre beste teleskoper kan rekke; Guds verden er det endeløse univers. Vår tid er — om vi ser fra historisk synspunkt — de få årtusener eller, om vi ser fra geologisk og biologisk synspunkt, de få årmillioner vår erkjennelse kan nå; for Gud er de et øieblikk, en dråpe i tidens uendelige strøm. Hvad vet så vi og hvad kan vi vite om våre ønskers og planers forhold til Guds uendelige perspektiv, om hvad *han* vil med det som rammer oss? Meget litet, næsten ingenting; ofte ser vi bare den mest skrikende motsetning til det vi synes er rett; ofte ser vi bare blinn og grusom urettferdighet istedenfor kjærlighet og visdom og allmakt.

Men allikevel: tro på Gud er grunnet på *virkelighet;* virkelig tro er der bare der hvor Gud er blitt *virkelig.* Og der hvor han er blitt full virkelighet, der vet troen at hans vesen og mål det er noget som våre begreper «godhet» og «visdom» og «allmakt» og «kjærlighet» og «forsyn» ialfall antyder noget riktig om. Det som Gud er, det er ufattelig for oss, men det vi har oplevet når han er blitt virkelig, det sier oss, at dette ufattelige ialfall ligger i den linjen som antydes av disse menneskelige begrepene. Og derfor greier troen å stå i en slik spenning og motsetning. Den greier det der hvor den er blitt tro på en virkelighet, på den høieste virkelighet.

Det er hovmot og dårlig anbragt apologi stadig å ville vite

og mene sig å kunne forklare andre hvorfor Gud har gjort det han gjorde, og ennu dårligere tjeneste gjør man Gud ved å ville demonstrere «visdommen» og «godheten» i det med logiske knep og opbyggelige vendinger og faststående læresetninger. Bibelen selv har i diktet om Job felt den hårdeste dom over slikt spillfekteri og velment filisterreligiøsitet. Med velde peker det bort fra alt slikt teologvesen og hen på det eneste som kan gi nogen «løsning», selv om det ingen formel gir for tankens og følelsens vanskeligheter, nemlig det å komme til å stå overfor den hellige selv, han som er den altomfattende virkelighet, det simpelthen guddommelige, det som er ganske anderledes, det som bøier i kne i skjelvende ydmykhet og intethetskjensel og reiser op fordi dets storhet og herlighet fyller med usigelig andakt og henrykkelse. Da tier alle skingrunner og forsvarsforsøk, da forstummer også Jobs titaniske tross — «se, jeg legger min hånd på min munn og gjør bot her i støv og aske». — Og dermed reiser troen sig igjen! Han er allikevel den rettferdige, og det som jeg ikke forstår er allikevel forankret i ham og hans evige råd.

Han er allikevel den hvis forhold til verden og mig rammes best av det menneskelige ord «far» — et billede, en antydning, men klart nok for troen og dens liv.

En slik tro kan gi avkall på å forstå, og den lever likevel; den ber ikke om «alt», men om alt det som Gud vil ha frem. — Den sier: Vår far i himmelen! Helliget vorde *ditt navn,* komme *ditt rike,* skje *din vilje!* Forlat *oss* vår *skyld.* Og gi oss idag det du ser vi trenger idag.

Så lat oss da vende våre øine til «troens ophavsmann og fullender», han som både er et billede av Gud og et forbillede for oss. Han er troens ophavsmann, fordi det vi måtte ha av tro er tendt av hans tros flamme; han er dens fullender, fordi hans tro helt og fullt var bunnet til Gud og hadde gjort Guds vilje helt til sin og levet i den. I ham ser vi det troens liv i Gud som viser oss Guds virkelighet og troens kraft. — Gjennem ham fornemmer vi noget av dette at troen er orientert efter den høieste virkelighet, at Gud er virkelighet og makt og frelsesvilje. Et liv og en død som hans kan ikke være blinn tilfeldighet og meningsløshet, heller ikke illusjon. Han er Guds pant på at Gud har et mål som han vil ha frem,

et mål som også er frelse for oss. Frelse fra alt det som binner og setter grenser. Her kaster evigheten sitt lys over tiden og lyser også op et stykke av virkeligheten for oss. Fra ham tendes også troen hos oss, og han skal være det forbilledе den må formes efter hos oss. Gjennem ham blir den oss *gitt* som en frukt av et møte med den oversanselige virkelighet. I *den* mening er troen virkelig gave og nåde, som Luther aldri blev trett av å fremheve. Den er ikke født av et ønske, den er sjelens sunde reaksjon på en Guds virkelighet.

Lat oss så gå i bønn til Gud om at han først og fremst vil gi oss en slik tro, at han må vise sig for oss som den høieste virkelighet, at vi må få gripe den hånd han har strakt ut mot oss i Jesus Kristus. — Ja slik ber vi, herre Gud og himmelske far, gi oss alt dette!

Sigmund Mowinckel.

GEORG BRANDES

Af Edvard Lehmann.

Der findes et billede af Georg Brandes fra den tid han holdt sine berømte forelæsninger ved Københavns universitet efteraaret 1871. Endnu ser 29 aaringen ud som en yngling: slank og spinkel; i det fine kloge ansigt kæmper endnu den nervøse energi med en ungdommelig blyghed; men over dette ansigt rejser haaret sig som en kam der vil symbolisere fanebæreren som nu gaar forrest i striden. Netop det var han. Han løftet fanen højt med heroisk entusiasme, og med højre haand førte han sverdet. Nu begyndte kampen, den som siden og til hans dødsdag har baaret Georg Brandes' navn.

Det var kampen mod et aarhundrede, som havde overlevet sig selv i et land, hvor en ny tids kræfter endnu ikke var begyndt at røre paa sig, mod dette 1800-tal, som havde begyndt romantisk-ungdommeligt med frigjort poesi og yre tanker, men som nu holdt paa at ebbe ud i stivnet konservatisme, i kirkelig og politisk reaktion, i national seperatisme, schematiseret kunst og traditionsbunden moral. Ja, det var kamp mod hele aarhundredet: for netop romantiken havde haft reaktionen i sig, modstrømningen mod 1700-tallets revolutionære frihedsaand og mod den rationelle humanitet, i hvis skød denne var fostret. Og saa Danmark: nederlagets blodfattige land, for syv aar siden amputeret af den mægtige nabo mod syd og endnu regeret af den slægt som havde styrtet det i ulykken. Slagne liberale som nu var blevet konservative, digtere som anslog gamle tyndslidte strenge og kunstnere som kopierede sine lærere; teologer som gentog gamle sandheder som kaldtes evige, fordi man havde hørt dem saa længe — et aflægs land med gnaven modstand og sur kritik mod de nye og frie tankers liv, som levede ude i Europa og som ingen gad forstaa; mod bøger, man knapt havde læst, og mænd, hvis navne man næppe kunde stave, — det var den baggrund, mod

hvilken Brandes træder frem, den efterromantikens tidsalder mod hvilken han rejste kampen.

Det navn hans modstandere stavet galt var Renan, de skrev altid Rénan. Den franske fritænker stod netop den gang paa højden af sin berømmelse og ved hans side Hippolyte Taine, den nye æstetiks grundlægger, begge sammen med Littré og mange andre positivismens trofaste mænd. I England stod Stuart Mill, ogsaa han en rettroende positivist, liberalismens klassiker som tænker, økonom og politiker. I Tyskland levede endnu Strauss' og Feuerbachs aand i en materialisme som vilde afløse Hegelsk spekulation og kristelig dogmatik, radikale kredse som strittede imod Bismarck, som dyrkede Goethe og Heine, som læste Eduard von Hartmann og hørte Lasalle. Det var dette Europa den unge litterat havde fartet rundt i og hvis luft han bringer med til sin æstetik.

Thi for ham er literaturen liv: Kulturliv, menneskeliv, moralliv, selv naar det viser sig umoralsk, aandelig kamp for nye idealer, maaske revolution, men i alle tilfælde problemer som maa drøftes. Æstetikerens opgave bliver da at finde kødet og nerverne i kunstens fagre skikkelser: indholdets menneskelighed, de bærende tanker. Derfor bliver det ogsaa den litterære kritiks ret og naturlige opgave at drøfte de reale kulturproblemer, at kritisere samfundet, dets moral og religion. Deraf det sprængstof som han lagde i disse forelæsninger og som fik hele Danmark til at explodere. Han talte om litteratur, men han mente kultur, han kritiserede Europa men sigtede paa Danmark.

Sådan havde Brandes ikke anlagt sin kritik før. I de 10 aar han allerede havde virket som litteraturhistoriker og æstetisk kritiker, havde han staaet i det danske milieu og fulgt de den gang optrukne linjer. Hans første skole blev den Heibergske æstetisk — som ogsaa Henrik Ibsen vedkendte sig at have taget til udgangspunkt — og ligesom denne var hegeliansk, bar ogsaa den filosofi som Brandes tilegnede sig i Danmark samme mærke. Det var den fine og skarpsindige venstrehegelianer Bröchner, der for ham, som for andre unge tænkere, der ikke vilde lade sig rive med af Rasmus Nielsens spekulation og rhetorik, blev det filosofiske udgangspunkt. Han har endnu kendt sig som gæst i Københavns ældre kultur-

kredse, de konservative og nationalliberale familier, hvor venner som Christian Richardt og kunsthistorikeren Julius Lange indførte ham. Især denne sidste — digteren Paludan-Müllers søstersøn — blev ham til uvurderlig nytte. Han var i sig selv en av den danske kulturs ædleste blomster og han har uden tvivl befrugtet den unge Brandes, netop i en tid da det gjaldt for ham at tilegne sig den litterære guldalders skatte.

For ingen har dette lykkedes som for Brandes. I hans første bøger som gik forud for hans polemiske optræden («Æsthetiske Studier» og «Kritiker og Portrætter») ligesom i den senere fra 1877: «Danske Digtere», røbede han ikke blot den fineste sans for æstetisk analyse og litterært omdømme, men ogsaa en intim — man kunde sige — kærlighedsfuld opfattelse af egenarten i dansk følelses liv og skønhedssans. Disse bøger staar endnu som den vakreste vurdering af Danmarks digtning og ogsaa som den reneste og sikkert ogsaa fineste prøve paa Brandes' kritiske evne. Han kunde visselig skarpt bedømme en H. C. Andersens barnslighed og en Paludan-Müllers stivnede kunstart, men andre drog han frem i lyset, som Aarestrup og Bödtcher; atter andre stillede han i en ny belysning, enten det nu var Christian Winther eller Hauch. Ligesaa international Brandes har været i sin optræden, ligesaa bidende han har haanet «Fædrelanderiet», ligesaa trofast har han bevaret sin kærlighed til det virkelige og værdifulde danske, til «det danske Sprog, som jeg elsker med Lidenskab» som han uttalte for ikke mange aar siden, til dansk litteratur og kultur, hvis høje værdi han aabent forkyndte for verden i sine brochyrer til forsvar for sønderjydernes nationale kamp. Og det skal ikke glemmes at denne mand som i kraft af sin race og sit lynne var international, og som blev godt modtaget i alle Europas litterære kredse, ikke valgte sig et andet land da han blev forfulgt og følte sig udstødt i Danmark.

Kort tid efter Brandes' første agitatoriske optræden kom nemlig de konservative kredses svar paa hans udfordrende holdning. I marts 1872 døde den gamle digter Carsten Hauch som da var professor i æstetik ved Københavns universitet, og Brandes var manden som denne, Bröchner og andre akademiske spidser, havde udseet til denne lærestol, — saa stor sejer betegnede allerede hans doktorafhandling om «Taine og

den franske æstetik». Men politiske og akademiske autoriteter begyndte at røre paa sig for at modarbeide dette valg og under paatryk fra disse hold, greb man til den diplomatiske udvej at lade professoratet froblive ubesat i en række aar, kun for ikke at blive tvunget til at udnævne den radikale fritænker, — en skamplet paa universitets skjold som — trods al den hæder som senere er bleven Brandes til del fra akademisk hold, — ikke har kunnet udvidskes.

For Brandes selv var det frivillige exil som han under disse forhold foretrak fremfor Københavnerluften sikkert det bedste. I 1877 slog han sig ned i Berlin, hvor han straks blev optaget i den litterære verden og selv optog i sig den nye rikshovedstads kæmpeudvikling — en genspejling af hans indtryk har vi i det store illustrerede verk «Berlin» som stadigt vil beholde sin interesse som et billede af det nyskabte samfund. Men Brandes blev ikke tysk i Berlin, endnu mindre preuser, han blev europæer og i sit indre uryggelig dansk, — det var netop i begyndelsen af denne periode han udgav «Danske Digtere» og «Søren Kierkegaard».

Med denne sidste bok slog han ind paa en genre som han i de nærmest paafølgende aar skulde komme til at dyrke, de litterære biografier: «Esaias Tegnér», Benjamin Disraeli» og «Lasalle» — alle af samme støbning og lige karakteristiske for forfatteren hvis retning og tilbøjeligheder har præget dem. Han søger fortrinsvis højt udviklede personligheder, som enten under tilslutning til en officiel livsanskuelse eller i aaben strid med denne, viser revolutionære tendenser, mænd i hvis liv det erotiske spiller afgørende ind, og som ved siden af de litterære ogsaa har andre interesser. Her kan hans kritik, naar den gennemtrænger den enkelte personlighed, arbejde med den sociale baggrund og med moralske og sociale problemer, og han kan ligeledes slaa om sig med en psykologisk hypotese som søger motivet i en central oplevelse f. ex. den erotiske. Saaledes vil han forklare Kierkegaards religiøse position ved faderens skygge som hviler over ham, og endnu mere ved hans ulykkelige forlovelse; ogsaa i hans Tegnér, — for ham en humanistisk fritænker under biskopskaaben og professorværdigheden — spiller det erotiske en fremtrædende rolle, denne

bog som forøvrigt virkede saa velsignet i Sverige ved at rokke ved Tegnér-legenden og stille mennesket levende paa sin plads.

En særstilling indtager blandt monografierne hans ypperlige «Ludvig Holberg» (1885) allerede derved, at det her er det velbekendte, der skulde behandles og som han vilde stille i ny belysning. Brandes gjorde dette især ved den historiske kolorit, han gav sit billede, og ved den stærke fremhævelse af Bergenserens kosmopolitisme og oplysningsmandens skeptiske rationalisme. Ogsaa her et glimt af selvspejling, ligesom i en letforstaaelig uvilje mod «Den politiske Kandestøber» og «Jean de France».

Ikke alene emnet og bogen, men ogsaa selve metoden bliver nu mere og mere psykologisk-biografisk og paa denne vei gaar Brandes bestandigt frem. Hans største verk i denne genre er den bog i hvilken han har nedlagt sit alvorligste arbejde og sin fulde skaberevne — visselig ogsaa den mest kjendte af hans bøger — er «William Shakespeare» (I—III, 1895—96). I sig selv en djerv, ja fantastisk konstruktion, har dog denne bog betraadt den eneste mulige vej for at udforske den hemmelighed der hedder Shakespeare, den store digter om hvis liv vi intet ved: nemlig ved at søge ham i hans verker. — Man har ironiseret over denne fremgangsmaade; — en fransk kritiker bad Brandes næste gang forsøge sig med Homers biografi; — men ved forsøget er der blevet givet et billede af den store dramatikers sjælelige udvikling, af hans bestandigt dybere og ligeledes mørkere opfatning af menneskelivet, som vel ikke kan benægtes af nogen. I levende farver stilles digteren ind i sit milieu, hvert enkelt drama undergives en skarpsindig analyse, under hvilken dets personer fremstaar i klarere lys — dette medgives til og med af engelske dramatikere som fremholder at Brandes' bog endogsaa giver skuespillerne en nyttig instruktion.

De store, de største udøvede altid stor tiltrækning paa Brandes; med forkærlighed gør han dem til genstand for sin granskning: «Goethe», «Voltaire», «Julius Cæsar», tre svære monografier, tre yndlingstyper som Brandes ligesom følte sig forpligtet til at fremstille inden han lagde sin pen væk. Han elskede Goethe, beundrede Cæsar, men var selv mest beslægted med Voltaire, litteraten, kritikeren, den umætteligt læsende,

den utrætteligt skrivende, med hans brændende entusiasme for «sandheden», hans kolde ringeagt for mennesker selvom han aldrig kunde undvære dem eller deres hyldning.

Brandes var selv en Voltaire, og han forblev igrunden altid i sit hjerte det 17de aarhundredes mand.

Samtidig udgav han i en række af aar sine forelæsninger ved universitetet i København: «Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Literatur». Af dette omfangsrige værk var de første fire bind: «Emigrantlitteraturen», «Romantiken i Tyskland», «Reaktionen i Frankrig», Naturalismen i England», udkomne i rask rækkefølge allerede før Berlinervisitten; først i 1882 udkommer 5te bind: «Den romantiske Skole i Frankrig» og i 1890 «Det unge Tyskland» fra en senere forelæsningsrække. Bortseet fra de to sidste bind fra en modnere periode, røber dette i sin tid saa opsigtsvækkende værk vel meget agitatorens tilbøjelighed til at anvende litteraturen og dens bærere i tendensens tjeneste. Nogen paalidelig litteraturhistorie er det ikke og har det næppe hellere villet være. Det er et billede av et litterært aarhundrede, seet under en bestemt synsvinkel, hvor alt drages i forgrunden som kan tjene tendensen, og meget andet skydes tilside. Man behøver blot at tænke paa det 19de aarhundredes England seet under synspunktet «Naturalisme»! I British Museums læsesal i den store rotunde staar alle de navne i lysende skrift, som Brandes enten har forbigaaet eller ringeagtet. «Han ser paa England som en franskmand», sagde endog en af hans beundrere, som kender England bedre end de fleste. Og hans Frankrige var Paris. — Nu ligger «Hovedstrømninger» som et nedlagt fort, hvis kanoner ikke mere bruges og hvis fjende er forsvunden, men som man en og anden gang besøger for at nyde udsigten og frydes ved det friske græs og blomsterne.

Brandes var som litteraturforsker ingen historiker. Som sin lærer Taine arbejder han med milieuet, men han tager dette temmelig overfladisk, mere som tidsbillede end som tidsafsnit. At udforske de dybere liggende reelle aarsager, fra hvilke foreteelserne med nødvendighed stammer, var ikke hans sag, endnu mindre at give hvert led i udviklingen dets relative berettigelse. Som agitator laa det ham nærmest at lægge et tungt ansvar paa det han bekæmper og betragte dette som

resultatet af kræfter som han misbilliger, ja ofte af dumhed eller ildesindethed. Han betragter heller ikke sit kald som egentligt videnskabeligt, men betegner det som «tilkjæmpet videnskab». Hans evne var selve den æstetiske analyse og kritik, forklaringen af forholdet mellem værk og forfatter og bedømmelsen af værkets skønhedsværdi. Her var han stor, en af de fineste kritikere som litteraturhistorien kan opvise. Her har han dannet skole, ikke bare i sit fædreland hvis yngre litterater helt staar i hans tegn, men viden om, ikke mindst i Norden; i Norge stod Gerhard Gran, i Sverige nærmest Levertin under hans indflydelse.

Men endnu mere har Brandes betydet ved sin uhørte evne til at stimulere det æstetiske liv i alle dets former, særlig det litterære. Den suggestive kraft med hvilken han æggede ungdommen i sit eget land er ikke her det avgørende, men den interesse han overalt forstod at vække saavel hos digtere som hos kritikere. Han gav dem lyst og mod og gennem sin kritik gode raad. Hvad har han ikke betydet for danske digtere, f. ex. Drachmann og I. P. Jacobsen! Ja til og med Henrik Ibsen bevidner ham i sine breve sin taknemlighed. End sige Alex. Kielland! Selma Lagerlöfs storhed saa han da man i Sverige fornegtede den, og Nietzsche drog han frem for verdens bevidsthed, inden nogen anden hadde opdaget ham.

Samtale var hans element — ikke forelæsninger som altid var besværlige for ham og som han i begyndelsen lærte udenad og indøvede mimisk, senere læste han direkte fra papiret. I konversationer, som varede til sent om natten, har han rundt om i Europas litterære kredse gennem et halvt aarhundrede øst ut af sin lærdom, moret, drillet og ansporet. Gennem sine tusinde bekendte har han samlet alle traade i sin haand og kunde naarsomhelst drage i dem. Han var glimrende, blændende i dette som i sin stil. Han talte hovedsprogene med en jasket elegance, i sit modersmaal var han en mester, bedre dog i sin ungdom end senere, da indflydelsen fra de fremmede sprog og masseproduktionens tempo gjorde sig gældende.

Altid paa rejsefod havde han lært at kende Europa som faa. Intet som han hørte eller saa var ham ligegyldigt eller blev ham fremmed. Han opfatter alt distinkt og bevarer det i en helt overmenneskelig hukommelse. Det gør hans rejse-

skildringer — fra Berlin, Rusland og Polen — saa interessante, for ikke at tale om alle de talrige skildringer i hans essays og øvrige skrifter — et spejlbillede af den tid han levede i, som vil give disse stor betydning for memoireforskningen. Men ogsaa for en bedømmelse af tiden! Han voksede mere og mere, og livserfaringen frigjorde ham lidt efter lidt fra meget som tidligere havde imponeret og blændet ham. Det «Europa» som han begyndte med at forkynde ender han med at fordømme. I sin bog om verdenskrigen — sikkert et af de kyndigste og selvstændigste skrifter om dette emne — gør han regnskabet op med hele verdensdelen paa en maade som ikke er smigrende for dens ledere. Ogsaa til demokratiet sagde han farvel: den almindelige stemmeret betragtede han tilsidst som en barnlig og skadelig folkefornøjelse. Han opdagede Nietzsche fordi han selv var blevet disponeret for hans aristokratisme, og han skrev om Julius Cæsar fordi han nu dyrkede herskertypen. Sit gamle nag til racefjenden: Kristendommen bevarede han til det sidste og forsøgte at nedbryde denne gennem negative skrifter om dens stifter.

Hvis man skal dømme efter hans sidste udtalelser, havde Brandes ikke meget tilbage af sin første manddoms illusioner, ja knapt nok af dens idealer. Han var, som den Shakespeare han skildrer, havnet i Prosperos', den ensomme vises dystre stemning, ja havde faaet et drag af menneskehaderen Timons ringeagt for sin tid.

Han var barn af en æstetisk tid, men verden taler nu et andet sprog. Han vilde frigøre individet, men nu kommer samfundet og kræver os.

Det bliver det tragiske i en reformators liv, at han kommer til at leve saa længe, at han ser de altere han har rejst, styrte i grus.

ET FENGSELS GJERNING

ET FOREDRAG

AV HARTVIG NISSEN, direktør for Botsfengslet.

Der er nokk mange underlige begreper om forholdene i et fengsel. Vi kan svært ofte høre folk som er i Botsfengslet for første gang, forsikre oss om at det var ikke slik de hadde tenkt sig fengselsopholdet. Det er tydelig at de har vært forberedt på noget sådant som mørke, solløse opholdsrum, elendig kost og pinfuld uvirksomhet. Vi merker det samme hos så mange andre som snakker med oss om disse ting eller har så stor interesse for saken at de ber om å få se fengslet. — Det er nokk lengst forsvundne tiders fengselsforhold som fremdeles går igjen i den almene opfatning. Det har stor betydning for oss fengselsfolk å få ryddet ut gamle misforståelser om fengslene og om fengselfolkenes gjerning. Ikke bare fordi det i sig selv er tiltalende at ens arbeide blir bedømt på rette måte. Men først og fremst fordi vi trenger å ha almenheten *med* oss og det endog likefrem som *medarbeidere* i løsningen av vore opgaver. De opgaver som nutidens krav til fangebehandlingen stiller oss fengselsmenn, kan vi umulig løse alene. Vi må ha *hjelp fra alle Dere andre.* Men den får vi ikke uten almenheten har litt rede på fengselsgjerningens formål. Det er for å få denne hjelp at jeg vil forsøke å bidra mitt til å klargjøre fengslenes opgaver og virkemidler.

Fengsler kjennes så langt tilbake som menneskenes historie går. Men det var mest som varetektsfengsler de bruktes. De tjente til forvaring av mistenkte, inntil dom var falt. Straffene var jo i tidligere tider mest pengebøter, legemsstraffer og dødsstraff. Frihetsstraffene derimot hører særlig en nyere tid til. Gjennem lange tider var det slik ordnet at straffanger levet i et omfattende fellesskap. Fengslene blev derfor

rene forbyderskoler. De sletteste, mest fordervede forbrydere gjorde de unge begyndere ennu verre. Samtidig med at man i slutningen av 1700-tallet fikk øinene op for at straffen måtte ha et formål utover det å virke avskrekkende, forstod man at en påvirkning til det gode var hensiktsløs, så lenge dårlige medfanger fikk rive ned det som fengslets tjenestemenn bygget op. Fangene måtte med andre ord holdes fra hverandre. Disse nye ideer blev først gjennemført i et cellefengsel som 1790 åpnedes i Pennsylvania i de Forenede Stater. Her levet fangene i fullstendig ensomhet. De hadde ikke arbeide, men skulde gjennem lesning av Bibelen drives til bod. Dette system blev i begynnelsen av 1800-tallet lempet på i et nytt cellefengsel i Filadelfia, hvor fangene fikk *arbeidsplikt*. Dette filadelfiske system fikk stor utbredelse i Europa fra omkring 1840 av. Her i Norge blev i 1837 nedsatt en stor straffanstaltkommisjon, som i 1841 foreslog de gamle slaverier og tukthuser avløst av tidsmessige cellefengsler. Pengevanskeligheter gjorde imidlertid at vi bare fikk bygget en eneste straffanstalt efter cellesystemet: *Botsfengslet*, som tok imot sine første fanger i mai 1851 og således nu er 75 år gammelt.

1.

Når jeg her skal fortelle noget om den gjerning som øves i fengslene, vil jeg bygge min skildring på forholdene i Botsfengslet, det fengsel som jeg selv arbeider ved.

Botsfengslet er et *landsfengsel*. Av slike har vi to til, nemlig Akershus for menn, og Landsfengslet for Kvinner (i Oslo). Betegnelsen landsfengsel antyder at der innsettes folk fra hele vårt land, og fra Kirkenes til Mandal gjelder det altså at alle som idømmes en straff på 6 mdr. eller mere, transporteres til et av de tre landsfengsler i Oslo. I de siste år er der kommet inn ca. 500 menn årlig, men bare ganske få kvinner.

Flertallet av menn settes inn i Botsfengslet. Hit kommer nemlig de aller fleste som ikke før har vært i landsfengsel, og dessuten all ungdommen under 24 år, uansett hvor meget de har vært straffet før. I Akershus kommer da inn resten, det vil si menn som for det meste har vært straffet mange ganger.

Botsfengslet er som sagt nu 75 år gammelt. Da det blev

bygget, lå det på landet, nu ligger det midt i byen. Men det har så stort areal at fengslet ikke har særlige ulemper av naboskapet eller trafikkens larm. Med sin praktfulle, dobbelte lindeallé og med sine rekker av svære, herlige kastanjer og lønnetrær ligger det der som en fredet oase i byens østkant. Kommer man innenfor plankeverkets port, blir man overrasket over å finne et stort havebruk, før man når op til fengselsporten. Fengslet selv er arkitektonisk sett meget smukt, anlagt i sin tid med megen smag. Jeg har sett mange fengsler utenfor Norge. Men jeg har ikke sett noget som er vakrere anlagt.

I de 75 år som er gått, siden Botsfengslet blev tatt i bruk, har naturligvis meningene om hvordan et fengsel bør innrettes, skiftet ikke så litet. Det er jo planlagt helt ut som *enrums*fengsel. Skulde vi bygge nu, vilde vi nok fremdeles kreve at hver mann skal ha sitt rum. Men vi vilde bl. a. gå til å innrette forskjellige arbeidssaler, så de fanger det måtte passe for, kunde arbeide sammen med andre, og kanskje også åpne adgang til et noget videregående fellesskap. Men til tross for sin alder har dog Botsfengslet på mange måter fulgt med tiden, om man enn selvfølgelig har vært bunnet av selve bygningskonstruksjonen. Fengslet består av en administrasjonsfløi og 3 cellefløier i 3 etasjer. Hver etasje kalles en avdeling og foreståes av en avdelingsbetjent. Fengslet kan ta 212 fanger, heri medregnet 5 i sykeavdelingens værelser i administrasjonsfløien. Mellem nordre og østre fløi var der oprindelig plass til en fjerde fløi. Men på denne plass blev der i begynnelsen av 1880-årene bygget en meget vakker kirke. Nyere tiders krav til lys og luft har ledet til at de gamle cellevinduer i stort antall er gjort dobbelt så store, en reform som har hvilet nogen år, men som vi nu atter har fått penger til å fortsette. Arbeidssaler har vi ikke kunnet få innrettet i det omfang vi gjerne vilde, bygningsplanen hindrer det. Men for en del år siden har vi dog fått et stort og meget tidsmessig mekanisk snekkerverksted. Videre er en gymnastikkplass innrettet på en åpen plass innenfor ringmuren. Og i de seneste år er det store areal utenfor ringmuren tatt i bruk som gartneri, der drives av fanger. Alt dette er forandringer i den nyere tids ånd. Enkelte forandringer kan vel ennu gjøres.

Det er en stor fordel å ha tidsmessige bygninger og moderne innretninger av alle slags. Men det er ikke det viktigste. Hovedvekten ligger på *tjenestemennene.* De fleste opsynsbetjenter er fagutdannede *håndverkere.* Hver av de 9 avdelingsbetjenter er fagmenn i den arbeidsgren som drives i avdelingen. De 5 snekkeravdelinger foreståes således av snekkere, maleravdelingene av malere o.s.v. Avdelingsbetjenten er, kan vi si, husfar i sin avdeling, han er nærmeste ansvarshavende for avdelingens fanger og har bl. a. å veilede dem og hjelpe dem i arbeidet. Det vil forståes at det er betjentene som stadig er fangene nærmest. Det er klart at det ligger den største vekt på at fengslets direktør har hjelp og støtte i tjenestemenn som er opgaven voksen. Skal fengslet makte sin opgave, har det avgjørende betydning at både de overordnede og opsynsbetjentene fyller sin plass. Personlig har jeg stor tro på eksemplets makt. Det er efter min mening nødvendig at alle tjenestemenn gjennem alle grader kan være et godt eksempel for fangene, og at de forøvrig har de personlige egenskaper som en rett fangebehandling krever.

2.

Hvem er det så vi får å gjøre med i Botsfengslet? Det er først to hovedgrupper: 1) ungdommen under 24 år. De har for det meste vært straffet før, oftest med flere mindre straffer i lokalfengslene, delvis også med straff i Botsfengslet. Dernæst 2) menn over 24 år som ikke tidligere har vært straffet i det hele tatt eller ialfall ikke med så meget som 6 mdrs. fengsel. På denne måte kan vi få inn folk langt op i årene. Vi har hatt fanger samtidig fra 16 år til 76 år. Det er folk i de forskjelligste livsstillinger, fra rene løsgjengere til folk i fremskutte og betrodde stillinger. Der er løsarbeidere og fagarbeidere, sjøfolk, fiskere og bønder, handelsmenn og kontorfolk. De kommer fra alle landets kanter, fra by og bygd, nordmenn og utlendinger. De kommer inn for de forskjelligste forbrydelser. De fleste kommer for tyveri. I året 1925 fikk vi således inn 313 fanger, derav 197 for tyveri, heleri og ran, 55 for falsk, bedrageri og underslag, 36 for sedelighetsforbrydelser og 25 for forskjellige andre forbrydelser. Der er de som allerede er kommet langt på forbryderlivets

farlige skråplan. Der er andre som har forøvet sitt livs eneste, men store forbrydelse. Der er mange som gjennem en tilstrekkelig lang straff vil kunne ledes inn i rett spor. Blandt disse er der de som vi *sikkert* kan regne med aldri vil forgå sig påny, og som derfor forsåvidt godt kunde ha vært fritatt for selve straffavsoningen. Men der er også de som efter hele sin karakter, sin arbeidsskyhet og ofte svekkede mentalitet sikkert vil falle tilbake og derfor burde tas i forvaring på annen måte. Der er undermålere og høit begavede, der er slette mennesker og der er de som i virkeligheten er gode og verdifulle mennesker. Det er med andre ord en meget broget blanding av menneskeskjebner som vi har å arbeide med i Botsfengslet. Vi kan si at det er ikke to som er like. Denne store veksling gir arbeidet med dem øket interesse.

3.

Hvad er så *fengslets opgave* overfor fangerne? Kort uttrykt er det å fullbyrde den idømte straff i den tid som er bestemt ved dommen. Men dette sier så litet. Det kreves nutildags meget mere av fengslene enn at de skal ha fangene i forvaring og i arbeide den foreskrevne tid. Fengslets opgave er nu å *ta sig av fangene på en sådan måte at der fra dets side er gjort det man kan gjøre for å bringe fangene i rett spor efter løslatelsen og hindre at de forgår sig påny,* altså et arbeide i *samfundsbeskyttelsens* interesse *utover* selve straffetiden. Hertil kreves oplæring i arbeide, omsorg for deres sjelelige og legemlige tilstand, moralsk påvirkning, hjelp til å ordne familieforhold og økonomiske forhold, hjelp til å komme i arbeide efter løslatelsen, i det hele løsning av en mengde og høist forskjelligartede spørsmål som må ordnes, hvis fangene efter løslatelsen skal komme på rett vei. La mig si med det samme at det dessverre er altfor ofte, at det ikke lykkes oss å få utrettet alt det som opgaven krever. Forholdene er altfor ofte for vanskelige. Botsfengslet forsøker å gjøre sitt beste. Men vi *må* ha hjelp av publikum.

Enhver fange mottas av inspektøren. Så snart han er blitt badet og kledd om, mottar han besøk av direktøren, presten, lægen og verksmesteren. Han får et arbeide som velges efter samråd med ham og så vidt mulig med det for øie at det pas-

ser for ham og kan bli ham til nytte senere. Så snart forskjellige utdrag av rettsaktene er gjort i fangeboken, gjennemgår direktøren aktene og har derefter en inngående samtale med fangen og skriver ned en kort skildring av hans liv fra barndommen av med særlig vekt på hans utdannelse, hans arbeide og i tilfelle hans ekteskapelige forhold. Er han gift, søkes oplysninger om de vilkår hustruen og barnene lever under, mens han sitter i straff. Og er straffen ikke svært lang, drøftes allerede nu spørsmålet om hvad han tenker å slå inn på ved løslatelsen. Disse oplysninger refereres så i første møte i *fengselsrådet*, som består av direktøren, presten, lægen, inspektøren, begge lærerne og verksmesteren og har møte hver fredag. Utførlige optegnelser gjøres også av presten, lægen og førstelæreren, enhver for sitt særlige arbeidsfelts vedkommende, likesom også fengselsrådets øvrige medlemmer noterer hvad de finner av særlig interesse. I fengselsrådets møter gjøres så rede for hvad der kan ha interesse å være opmerksom på vedkommende fangene. Under hele straffetiden gjøres notater om det som har betydning. Kjennskap til fangenes karakter og livsforhold fåes også på forskjellig annen vis. Direktøren, presten, inspektøren og førstelæreren gjør regelmessige besøk hos fangene på deres celler, så de så vidt mulig får besøk av en av oss en gang ukentlig. Selv synes jeg at disse cellebesøkene er noget av det beste jeg gjør, især når jeg kan komme inn til dem efter arbeidstid eller om søndagene. Har fangene ellers noget å tale med oss om, så melder de av gjennem betjenten, at de ønsker å få en samtale. Hvis det ikke særlig haster, kan fangene melde sig til mig fire dager i uken. Det er neppe en dag, uten at jeg tar imot fanger på mit kontor, oftest en lang rekke. Det gjelder de mest forskjelligartede spørsmål, fra de mindste bagateller til de største og alvorligste saker av vidtrekkende betydning for dem eller deres familiers velferd. Videre får jeg oplysninger om fangene gjennem de såkalte *arbeidsmøter*, d. v. s. møter som jeg har hver måned sammen med verksmesteren og alle avdelingsbetjentene for å fastsette arbeidspengene, en daglig godtgjørelse som jeg senere skal komme tilbake til. I disse arbeidsmøter gjennemgåes hver eneste manns flid og arbeidsydelse. Avdelingsbetjentenes op-

lysninger har stor verdi for mig. I den siste tid har vi — efter forslag av fengslets prest — organisert et særskilt *møte til drøftelse av de unge fanger.* Det er klart at det har særlig stor betydning å ta sig av dem. For å gjøre dette arbeide så intenst som mulig har jeg da nu hver måned møte med presten og begge lærerne til gjennemgåelse av de yngste — forsøksvis holder vi oss ennu bare til dem som ved innsettelsen er under 21 år. Jeg venter mig meget av disse drøftelser.

Gjennem våre samtaler med fangene og gjennem drøftelsene oss imellem får vi efterhånden et ganske godt kjennskap til dem. Dette kjennskap utdypes yderligere gjennem fangenes *brevveksling.* Fangene kan skrive og motta brev og få besøk når som helst efter innsettelsen. Men for de efterfølgende brever og besøk gjelder i almindelighet visse frister, som er nokså lange, men forkortes efter hvert som fangerne rykker op i klasse. Er det av betydning for dem å sende eller motta brev eller få besøk utenfor tur, så tillates ekstrabrever og ekstrabesøk. Alle brever til fangene åpnes av direktøren. Jeg læser så mange av dem som jeg kan overkomme. Likeledes læser jeg de ekstrabrever som fangene skriver. Men *alle* brevene, både til fangene og fra dem, læses av presten, som underretter mig, hvis det er noget særlig å legge merke til. Denne brevlesningen tillegger jeg stor verdi. Vi får der vite meget som kan bli bestemmende for vår behandling av fangene, eller gi støtet til at vi griper inn for å ordne vanskelige forhold. Brevene er svært ofte en trist læsning. Vi får altfor ofte en gripende skildring av den vanskelige stilling, ja endog likefremme nød som kone og barn er stedt i, fordi forsørgeren sitter i fengsel. Men samtidig kan brevene fylle en med dyp glede, når vi ser hvordan mange foreldre og hustruer skriver forstandige og opmuntrende brever til sønnen eller ektefellen. Vi fengselsfolk har daglig livets skyggesider for oss, megen sorg og elendighet er vi stadig vidne til, og skuffelser er vi vant til. Men lyspunkter finnes dog. Jeg tenker her særlig på mange av de brever jeg har læst fra kjærlige og opofrende mødre og hustruer. Jeg har den største respekt for disse *trofaste kvinner,* ikke minst for de mange gode hustruer, som holder mannens mot oppe samtidig med at de selv sliter for å holde hjemmet sammen og skaffe mat

til sig og barnene. De gir også oss ny styrke i vårt arbeide. Og la mig ikke glemme de rørende barnebrevene!

Kvinnene spiller i det hele en større rolle i vårt arbeide med fangene enn de nok selv vet. Jeg vil si at vi mangen gang *fester et anker i* moren eller hustruen. Ved min eksaminasjon av fangene inne på mit kontor kort efter innsettelsen snakker jeg alltid med de unge guttene om mor. Enkelte av dem hører til de ulykkelige som så å si ingen mor har hatt, hvad enten han som uekte født har vært bortsatt til fremmede fra sin spedeste barndom eller har mistet sin mor tidlig, eller har hatt en dårlig mor, — de finnes nemlig også. Men de fleste har jo mor i live eller har minner om henne. Hjemmet kan ha vært fattig, smått stell på mange måter. Men mor henger de allikevel ved de fleste av dem. Til fangeboken skal jeg ha oplysning bl. a. om foreldrene har vært straffet eller drikkfeldige. Det faller som en selvfølge at jeg gjør disse spørsmål for fars vedkommende. Men når jeg kommer til mor, er det oftest tydelig å merke den største forbauselse over at jeg i det hele kan spørre slik. De fleste er glad i mor og gir ofte uttrykk for opriktig anger over den sorg de har voldt henne. De blir så ofte beveget, når jeg taler om henne, mange får tårer i øinene eller endog storgråter. Dette gode forhold til mor søker vi å utnytte. Vi regner det å være av vesentlig betydning for guttens fremtid å få festet igjen båndet mellem gutten og moren, opmuntrer ham til å skrive til henne og lar ham både få og skrive brever utenfor tur, når dette kan styrke og opmuntre ham. Det samme gjelder i forholdet mellem den gifte fange og hustruen. Det gjør arbeidet med fangen lettere, når konen tross alt holder fast ved ham. Der finnes dårlige, likefrem svikefulle hustruer. Men de fleste er trofaste. Mange av fangene er dypt bedrøvet over den sorg og ulykke de har veltet inn over kone og barn, gråter ofte sterkt ved tanken på dem. Allerede efter denne første samtale kan det være noget jeg må la fangen få anledning til å ordne for familien, eller som jeg må søke å ordne på annen måte. — Ofte skriver jeg straks til forsorgs- og verneforeningen på hans hjemsted om å undersøke familiens stilling og i tilfelle yde den fornødne hjelp. Bare det at vi forsøker å hjelpe og støtte familien, har en bero-

ligende innflydelse på ham og gir ett godt grunnlag for arbeidet med ham. Det skal ikke stor velviljen til, før han takker meget.

Det gjelder i det hele å skape et *tillitsforhold* mellem fangene og oss andre. Vi kommer ingen vei, hvis ikke fangene forstår at de kan komme til oss med alle sine sorger og bekymringer. Det må derfor kreves av alle tjenestemenn at de er vennlige og hjelpsomme, men samtidig kritiske og bestemte — altså ingen sentimentalitet! Fangene akter en rettferdig avgjørelse, selv om det er en refselse. Men en urettferdig avgjørelse kan ødelegge meget. De forstår å vurdere en korrekt optreden — dette som en fange ga uttrykk for da han ved løslatelsen takket for «real behandling». Er først tillitsforholdet tilstede, så er det ikke langt fra at det er riktig som en annen fange sa ved avskjeden, at «en direktør blir som en far for oss».

For å gi fangene noget å se hen til, noget som kan spore dem til god opførsel, er de delt i *5 klasser*. Lengden av opholdet i klassen er avhengig av om de har vært i landsfengsel før eller ikke. Har de ikke vært der før, er opholdet 3 måneder i 1ste klasse, 6 mndr. i 2nen, oftest 9 mdr. i 3dje og 12 mdr. i 4de klasse. Så korte som straffetidene er, blir det ikke mange som kommer lengere enn til 3dje klasse — svært mange kommer endog ikke lenger enn til 2nen klasse. Opflytning til høiere klasse forutsetter god opførsel og god flid. Ellers blir de holdt tilbake i klassen til der senere måtte være grunn til å flytte dem op. De fordeler som opnåes gjennem klasseopflytningen, er hyppigere adgang til brevveksling og besøk, større arbeidspenger og visse andre begunstigelser, f. eks. utlevering av fotografier av pårørende, musikkinstrumentet salmodikon til bruk på helligdagene, utlevering av ur og andre nyttige ting utenfor de reglementerte.

Viser en fange slett opførsel, kan foruten irettesettelse og fratagelse av tilståtte begunstigelser anvendes forskjellige *refselser*. De mest praktiske av dem er nedsettelse i klasse, inndragning av godskrevne arbeidspenger og forlengelse av straffetiden med inntil en måned. Heldigvis blir det ikke ofte nødvendig å bruke refselser. Der meldes nok en del forseelser. Men i de fleste tilfeller dreier det sig om mindre grove

disiplinærbrudd som mere er utslag av tankeløshet og klossethet enn av ond vilje. De fleste forseelser kan derfor ordnes gjennem en advarsel, mildere eller alvorligere efter forholdene. De strengere refselser blir det i det hele ikke mange av i årets løp. Efter alt som berettes, må der i dette stykke være inntrått en stor forandring i de senere år. Folk som har vært lenge i fengslets tjeneste, forteller at det i tidligere dager var en ganske annen uro og langt flere og større disiplinærbrudd enn nu. Grunnene hertil ka være flere — jeg tror at folkeskolens utvikling er en medvirkende årsak. Men en av grunnene er visselig også adgangen til i visse tilfeller å bli løslatt på prøve. Den forspilles gjennem dårlig opførsel. Fangenes forhold er således i det store og hele meget godt. Det er, mener jeg, likefrem forbausende hvor de gjennemgående er snille, høflige og takknemmelige.

La mig her nevne at også *kostholdet* spiller en stor rolle i fangebehandlingen. Maten er enkel, men god og veltillaget. Vi har forskjellig å velge mellem og legger an på å veksle ukens spiseseddel mest mulig. Fangene vet derfor aldri den ene dag hvad de får til middag den næste. De fleste er meget tilfreds med kosten. En omstreifer uttrykte sin tilfredshet i de ord at «maten er akkurat som på en bondegård».

4.

Efter denne skildring av fangebehandlingen i sin almindelighet skal jeg omtale nærmere de *særlige virkemidler* som vi har til rådighet, og begynner med *fangenes arbeide.*

Jeg har allerede nevnt at fangene kommer fra høist forskjellige livsforhold og fra all slags virksomhet. Det er klart at intet fengsel kan innrettes slik at enhver får arbeide av samme slag som han har hatt før. Men det gjelder å skaffe fengslet et godt utvalg av arbeidsgrener, så man best mulig kan hjelpe fangene til arbeide som kan være dem til nytte eller ialfall passe for dem. Jeg tror vi her i Norge har vært heldig i valget av arbeidsgrener. I mange land, således bl. a. i Sverige og Danmark, arbeider fengslene mest for statens egne institusjoner. Dette leder til at arbeidet i stort omfang brukes til bekledning av uniformerte etater, f. eks. armeen,

postvesenet o. l. Følgen er at fangene blir satt til skomakerarbeide og særlig skredderarbeide i langt større omfang enn hensynet til fangenes fremtidige arbeide gjør rimelig. Samtidig spiller snekkerarbeidet og annet trearbeide liten rolle. Her i Norge arbeider vi også for statens regning, men bare i litet omfang for statens institusjoner. Det meste av våre fabrikater går til salg på det frie marked. Vi er derfor friere stillet i valget av våre arbeidsgener. Vi regner alt trearbeide for å være særlig godt fangearbeide. Det er et arbeide som så mange menn kan ha nytte av, selv om de ikke er snekkere, det gir sunn mosjon og opdrager til omtanke og nøiaktighet, likesom det også er noget visst foredlende i det å forme treet under sine hender. Forsåvidt gjelder for snekkeriet i fengslet det samme som den kjente pedagog professor *Edv. Lehmann* har sagt om skolesløiden: «dens mål er ikke først og fremst det selgelige, men det sjelelige». — Den største arbeidsgren i Botsfengslet er derfor snekkeriet. Det er jo de færreste fanger som nogensinne har arbeidet ved en høvelbenk. Næsten alle må derfor læres op fra grunnen av. De begynner med enkle ting som taburetter eller kjøkkenkrakker, — en vare som vi produserer en mengde av. Fangene går så videre opover til kokskasser, kommoder, chiffonierer og skriveborder. Særlig eftertraktet er det å komme på sagverkstedet, hvor 7 fanger arbeider sammen. Der har vi et par båndsager, cirkelsag, planhøvel, tykkelseshøvel, fresemaskin o.s.v. Sammen med snekkerarbeidet henger leketøisarbeidet, en hel avdeling er optatt dermed, et arbeide som er særlig godt for fanger med korte tider. Det meste av trearbeidet må males, hvorfor malerarbeidet er vår næst største arbeidsgren. Videre har vi endel smeder, blikkenslagere og kurvmakere. Dernæst nogen skreddere og skomakere, som dog vesentlig arbeider for fengslets eget bruk. Det samme gjelder bokbinderen. Botsfengslet har ikke så få kontorvante fanger. Nogen av dem kan vi skaffe forskjellig kontorarbeide. Så har vi en del poseklistring og annet papirarbeide for dem som det passer for. Vi har drevet litt med boktrykkeri, vi har en primitiv liten håndpresse og har kunnet trykke ganske små enkle saker. Boktrykkeriet er imidlertid et arbeide som passer godt for visse fanger, som annet håndverksarbeide

ikke ligger for. Vi har derfor iår fått et litet, men moderne trykkeri, en hurtigpresse med fullt tidsmessig setteri.

Ved siden av disse håndverksarbeider har vi adskillig husgjerning, som utføres av fanger. De brukes på kjøkkenet, i vaskeriet og til all slags renhold og renovasjon. Vi er i det hele meget selvhjulpne i Botsfengslet.

I en klasse for sig står *utearbeidet*. Dette har tatt et ganske stort omfang i de senere år. Fengslets arealer er tatt i bruk som gartneri. Vi dyrker her en mengde poteter, grønnsaker, rabarbra, tomater, jordbær, bringebær og blomster, likesom vi har et stort stykke med kurvpil og båndpil og en del ribs og solbær. Alle potetene går til fengslets husholdning, likeså en mengde grønnsaker, mens resten selges. Iår har vi hatt ikke så få drivbenker, så vi har kunnet drive frem alle de planter vi trengte til utplantning. Utearbeidet legger jeg stor vekt på. Mange av fangene lider ved å være så meget alene som de er, eller har ialfall godt av å komme ut litt. Det er jo av vesentlig betydning å kunne holde dem oppe både legemlig og sjelelig. Hertil kommer en ikke mindre viktig side ved saken. Arbeidet i gartneriet foregår utenfor fengslets murer. Det er derfor en stor tillit som vises de fanger som tas ut der. Dette forklarer jeg dem på forhånd og tar deres ord på at de ikke skal rømme, eller på annen måte misbruke denne tillit. Det er morsomt å ta fanger ut til gartneriet. Jeg sier til dem at fengslet har et stort gartneri, hvor arbeidet foregår under meget frie forhold. Jeg kan derfor bare bruke der folk som jeg *stoler* på. Når jeg så spør om han vil være med der, så lyser det op i ham. Særlig har det vært morsomt å se den virkning det har hatt på mange unge gutter. Tidligere kunde vi sysselsette ute 8 fanger med en betjent. Men ved å erstatte den hestehjelp vi hadde, med håndkraft kan vi nu få ut 16 mann samtidig, delt i to lag med 2 betjenter. Og ved å la fangene være ute 3 dager i uken hver, blir det 32 mann som har arbeide ute halvparten av uken. Hertil kommer så noget utearbeide som vi kan skaffe innenfor ringmuren til fanger som vi ikke tør ta ut i gartneriet. Vi har nemlig litt jord også innenfor muren. En handelsgartner vilde naturligvis ikke erstatte hesten med menneskekraft. Men fengslet må ta andre hensyn enn privat-

gartneren. Det økonomiske hensyn må stå tilbake for fangebehandlingen.

Vår arbeidsordning er i stort omfang forenet med et *opadstigende tillitssystem.* Mange fanger kan ved god opførsel få sådanne små hverv som matutdelere og renholdere på gangene. Et høiere trinn er det å bli med på takreparasjoner eller malerarbeide i funksjonærboliger. Høiere op ligger det å bli med på sagverkstedet og ennu høiere å bli med på gartneriet. Det høieste tillitshverv er dog å bli med på jorddyrkningsarbeidet på Mæresmyren i Sparbu ved Steinkjer. Det er et stort rydnings- og dyrkningsarbeide som i årenes løp er utført av fanger på den store myr som fengselsvesenet har der oppe. I årenes løp er ved fangers arbeide tørlagt 2 400 mål våt myr og derav er nu mere enn 500 mål aker og eng. En fangeflokk på 16 mann rykker inn der i begynnelsen av juni og vender tilbake sist i oktober.

Jeg har allerede nevnt at fangene får *arbeidspenger.* Det er et litet beløp som skal tjene dem til opmuntring i arbeidet og være dem til nogen hjelp efter løslatelsen. De fleste begynner med 5 à 10 øre dagen og går efterhånden opover. I 2nen klasse kan de få inntil 45 øre daglig, i 3dje inntil 75 og i 4de inntil 90 øre. De fleste fanger har små beløp, men det er ikke så få som kommer op i 70, 80 og endog 90 øre. Så korte som tidene er, blir det ikke store summer de har tjent op. Men det hender da at de har tjent flere hundrede kroner. Nylig blev løslatt en som hadde tjent 560 kroner. Men han hadde jo også vært lenge i fengslet. Fangene kan under straffetiden bruke en viss del av pengene til forskjellige formål. Det er ikke ualmindelig at de kjøper sig ur. Mange sender penger hjem til konen, en bruk av arbeidspenpengene som vi selvsagt setter meget høit.

I en del år har mange fanger hatt *gymnastikk.* Den drives i fri luft under ledelse av en fagdannet gymnastikkinstruktør. Det er naturligvis særlig de yngre fanger som deltar, for tiden omkring 80, fordelt på 3 partier, hvert parti 2 ganger ukentlig. Fangene deltar med liv og lyst. Jeg legger megen vekt på gymnastikken. Den har stor betydning både legemlig og sjelelig. — Fanger som ikke er på utearbeide, er ute i fri luft 40 min. daglig, enten i gymnastikken eller i luftegårdene.

VII.

Jeg går så over til de *åndelige* virkemidler. Førstelæreren prøver innkomne fanger i norsk (muntlig og skriftlig) og regning. Det avgjøres så om fangen skal være med i *skolen.* Vi har en høi skolepliktig alder, — 30 år. Alle fanger under denne alder skal delta i undervisningen, hvis ikke særlige grunner taler mot det. Vi kan frita dem som har sådan skolegang før, at undervisningen er overflødig. Eldre fanger kan tillates å delta i skolen. Der meddeles undervisning i folkeskolens fag og i engelsk. Det er naturligvis så at næsten alle fanger tidligere har gått ialfall folkeskolen. Det har allikevel stor betydning å la fangene få undervisning i fengslene, ikke bare fordi det kan bli dem til nytte å friske op og utvide sine kunnskaper, men like meget fordi undervisningen er en god anledning til å påvirke fagen til det gode og gi dem impulser, som kan bli dem til gavn senere.

Det er svært mange fanger — både av dem som går på skolen og av de andre — som driver *selvstudium* på cellen. Særlig er det mange som læser sprog, mest engelsk, men også tysk og fransk, endog spansk, av og til også italiensk og russisk, — alt eftersom det kan ha betydning for deres fremtidige erhverv. Sjøfolkene legger naturligvis særlig vekt på engelsk. Men også andre fag dyrkes, f. eks. historie, matematikk og mekanikk. Enkelte fanger deltar i de nu så almindelige korrespondanseskoler, f. eks. i motorlære og stenografi. Mange fanger er sterkt religiøse. De er da ofte optatt av bibelstudier utover den mere almindelige lesning av Nytestamentet, som ligger på alle celler. Fengslet har et *bibliotek* på flere tusen bind, hvorav fangene hver uke får låne bøker, så vidt mulig valgt efter deres eget ønske. Biblioteket har naturligvis bare gode bøker. De fleste av de fanger som ikke har nogen spesiell interesse, velger skjønnlitteratur, romaner og fortellinger. Men det er svært mange som velger historie og særlig reisebeskrivelser. Lånebøkene byttes regelmessig hver uke. Men lærebøker beholdes på cellen ved siden av de ordinære lånebøker. Det er i mine øine av den største betydning for fangebehandlingen å ha et godt bibliotek. Men det må selvfølgelig *brukes* mest mulig. Vi søker å opmuntre fan-

gene til lesning og til studier. Leselysten og leseevnen er jo høist forskjellig. Enkelte har rikelig nok med de bøker de får utlevert. Andre er store lesehester, som efter et par dager er ferdige med ukens ordinære lesestoff. Disse får da gjerne utlevert ekstrabøker. Vi frykter nemlig det gamle ord om at «lediggang er roten til alt ondt». Det er ikke bra at fangene går uvirksomme på sine celler aften efter aften fra arbeidets ophør kl. 7 til de skal legge sig litt før kl. 9. Vi har nylig tatt op spørsmålet om *fritidsbeskjeftigelse* for fangene, visse sysselsettelser som kunde opta dem i fritiden istedenfor lesning, en ordning som er adskillig brukt i Danmark, en sysselsettelse som ikke skulde høre inn under verksmesteren, men under presten og lærerne, — presten er nemlig også rektor og overbibliotekar. Men dette er ennu bare i sin begynnelse. Nogen fanger har påtatt sig i sin fritid å skrive *blindeskrift,* hvorved de hjelper andre ulykkelig stillede mennesker.

Hver onsdag formiddag holdes der *foredrag i kirken.* Her taler avvekslende presten og førstelæreren og undertiden andre om forskjellige emner. Jeg vil nærmest sammenligne disse foredrag med folkeakademiets, eller kanskje kunde man bedre ligne dem med folkehøiskolens, fordi de jo har et bestemt sikte ikke bare på oplysning, men på karakterdannelse. Undertiden har vi sang og musik av kunstnere og kunstnerinner. Roald Amundsen holdt foredrag her efter sin første polflukt. Nogen ganger om vinteren har vi foredrag med lysbilleder. Alle foredragsmøter innledes og sluttes med sang av fangene.

Gjennem skoleundervisningen, lesningen, studiene og onsdagsforedragene øves der en sterk innflydelse på fangene. Men størst betydning her har *gudstjenesten* hver søn- og helligdag. Det hender næsten ikke at en fange ber sig fritatt for å gå i kirken. Ikke fordi de alle er religiøst interessert. Der er nok svært mange blandt dem som i det frie liv står langt fra kirken og religionen. Slike blir allikevel med for avvekslingens skyld og ialfall for å høre sangen og musikken. Fanger med god sangstemme detar i sangskolen og danner et kor, som har plass i bakgrunnen av kirken midt imot prekestolen. De andre fanger synger med. Det er i det hele en salmesang i Botsfengslet som en ikke hører maken til i nogen annen

kirke. Det er ganske betagende og virker sterkt på de fremmede, som undertiden overværer gudstjenesten. Fengslets nuværende prest har istandbragt en særegen liturgi, som utløser sterkere medvirken fra menigheten enn vanlig er. Denne vekselsang mellem presten og menigheten bidrar til å gi gudstjenesten en øket feststemning. Der er *stor høitid* over gudstjenesten i Botsfengslet. Fangene følger interessert med. Og selv hos dem som står kirken fjernt, såes der nok mangt et frø som kan spire senere. Av festdagene virker kanskje ingen sterkere på fangene enn juleaften med det store juletre tendt på alteret. Barndomsminnene og tanken på dem der hjemme overvelder da mange av dem. Gråten tar mange, som man ikke skulde tro var så følsomme.

Det er efter min mening av stor betydning for *gjenreisningsarbeidet* at der av og til gis fangen en følelse av skjønnhet og fest. Jeg har derfor med glede tatt imot den hjelp hertil som ydes av varmhjertede mennesker på forskjellig vis. Søndags eftermiddaggene er der i centralhallen ikke så sjelden sang eller musikk, enten hornmusikk eller strykeinstrumenter, dels ved en sekstet av divisjonsmusikken, dels ved Frelsesarmeen, dels ved private foreninger. Om sommeren får vi undertiden tilsendt blomster, enten til pynt i kirken eller en bukett til hver enkelt av de 200 fanger, som da får den utlevert ved utgangen av kirken. Ifjor har fengslet for første gang hatt så mange blomster i gartneriet, at vi et par ganger har kunnet sende blomster inn til alle fangene. De får ta imot blomster fra sine pårørende. Det er mange som får en hilsen på den måte. Jeg er begynt å legge vekt på fødselsdagene. Fangene får da ta imot blomster og kan få brev utenfor tur. Jeg går selv inn til dem på fødselsdagen og har da med mig brever som måtte være kommet. Det er mange som erindres hjemmefra, ofte med talrike brever. Men det er også mange som ikke får annen hilsen enn den de får av fengslets direktør. Med øie for skjønnhetsinntrykkenes betydning har der i mange år vært et blomsterbed i hver av luftegårdene. Fra ifjor av er der også et veld av blomster i rabat utenfor luftegårdenes gitter.

6.

Jeg har nu søkt å skildre det *samspill av krefter* som settes i sving for så vidt mulig å lede de domfeldte inn i rett spor efter løslatelsen. Der er de som mener, at denne fangebehandling er for human. Jeg går ut fra at de som mener det, regner straffullbyrdelsens formål for å være det samme som jeg har fremhevet, nemlig den så vidt mulig å forebygge at den løslatte forgår sig på ny. Men de går vel ut fra at det opnåes best ved å gjøre fengselsopholdet mere avskrekkende. Jeg tror ikke der opnåes noget bedre resultat ved å tilføie fangene onder som de nu ikke har. Det har jo rikelig *vært prøvet i tidens løp* å gjøre straffene avskrekkende. Men ganske forgjeves. Frihetsberøvelsen og de bånd og den tvang som også nu legges på fangene, virker utvilsomt avskrekkende nok. Jeg tror man vanskelig vil finne dem som foretrekker et liv i fengsel fremfor en aldrig så tarvelig tilværelse som fri mann. Jeg tror man opnår det beste resultat *ikke* gjennem streng *hårdhet,* men gjennem en planmessig påvirkning av fangen, en sterk appell til hans gode instinkter og en utvikling av hans gode sider. De løslatte skal ikke gå ut med øket bitterhet, men med det forsett å leve som lovlydig og nyttig borger.

Før eller senere kommer så *løslatelsesdagen.* De fleste går ut med de ærligste forsetter og bestemte på ikke mere å komme ut i forbrydelser. Mange takker pent for sig. Straffen er sonet. Livet som fri mann skal begynne på ny. Men for de aller fleste er jo meget forandret siden de sist var i friheten. Stilling og arbeide er tapt. I konkurransen om å få nytt arbeide står de straffede tilbake for dem som ikke har vært i straff. Og særlig i tider med megen arbeidsløshet blir den løslattes stilling meget vanskelig. Men samtidig er det så at det som fengslet måtte ha utrettet under straffetiden, lett vil forspilles, hvis den løslatte kommer ut i arbeidsløshet og alt som den kan føre med sig. Fengslet må derfor gjøre det best mulige for å skaffe fangen arbeide ved løslatelsen. Dette er en opgave som tar meget av vår tid. Det kan begynne straks efter innsettelsen, når straffetiden ikke er for lang. Vi kan søke å utvirke at hans egne arbeidsmid-

ler ikke tapes, f. eks. sørge for at panthavere ikke selger det lille bruk eller den motorskjøite som fangen har. Eller vi skriver eller lar fangen selv skrive til nogen som kan tenkes å ville hjelpe ham. Ofte skaffer fengslets tjenestemenn fangene arbeide, både opsynsbetjenter og andre har gjort det. For enkelte fanger ligger forholdene så godt til rette at de ingen hjelp behøver. Andre får hjelp av Frelsesarmeen. Men for de fleste trenger vi hjelp av *forsorgs- og verneforeningene.*

Jeg har allerede nevnt at disse foreninger yder oss god hjelp under straffetiden ved å ordne mange ting for fangen og ikke minst ved å ta sig av familiene, når de lider nød. Vi har meget å takke foreningene for i dette stykke. Det letter vårt arbeide og gjør fengselsopholdet lettere å bære for fangen, når han vet at kone og barn får nogen hjelp og støtte.

Samarbeidet mellem fengslene og foreningene blev styrket betydelig, da Fengselsstyret ordnet det så at Forsorgs- og Verneforbundets generalsekretær, hr. Rummelhoff, fra nyttår 1925 skulde være knyttet til fengslene i Oslo som *forsorgsmedarbeider* for de utenbys fanger.

Før jeg går videre, skal jeg omtale at mange fanger *løslates på prøve* før straffetidens utløp. For å kunne bli løslatt på denne måte må straffetiden være lengere enn 6 måneneder. Loven forutsetter at løslatelsen på prøve skal være et regelmessig ledd i straffullbyrdelsen. Fangene *bør* gå på prøve, hvis det ikke er utilrådelig. Prøven har stor betydning i to retninger. Fangene vet at utsikten til å bli løslatt på prøve forspilles ved dårlig opførsel. Prøveløslatelsen virker således disiplinerende under fengselsopholdet. Men ennu viktigere er det at den er en kraftig spore for den løslatte til å skikke sig vel efter løslatelsen. Han vet at han må avsone reststraffen, ikke bare hvis han forgår sig på ny, men også hvis han undlater å følge de forskrifter som ellers er gitt ham, eller begynner å drikke eller føre annet dårlig liv. Drikkfeldige personer pålegger vi avholdsplikt. Og da de som er løslatt på prøve, i almindelighet blir satt under tilsyn av foreningen på det sted hvor han skal være, er det klart at det er ganske andre gode utsikter til et godt resultat, når mannen går på prøve istedenfor efter endt tid. I visse tilfeller blir dog fangen ikke løslatt på prøve, således når det

er sannsynlig at den løslatte straks vil slå inn på nye forbrydelser — fengslet må da i samfundsbeskyttelsens interesse holde ham i forvaring så lenge dommen hjemler det. Den som forgjeves har vært løslatt på prøve, vil bare i rent undtagelsestilfelle bli løslatt på prøve for annen gang. Som vilkår for prøveløslatelsen kreves i amindelighet at fangen har et arbeide å gå til.

I Botsfengslet er det ordnet så at der holdes faste møter — såkalte *utgangsmøter* — de to siste tirsdager i hver måned, den ene med kontorchefen i Osloforeningen, hr. Ofstad for de innenbys fanger, den annen med forbundets generalsekretær, hr. Rummelhoff for de utenbys fanger. I disse møter, som holdes på mitt kontor, deltar dessuten fengslets prest og førstelærer og ofte en representant for Frelsesarmeen. Vi drøfter her med fangen hvad han kan tenke sig å slå inn på, og hvilke tråder vi bør trekke i for å få et resultat, og blir så enige om det som bør gjøres. Undertiden tar enten fangen selv eller Frelsesarmeen eller en av fengslets folk affære. Men oftest tar forsorgsforeningen sig av saken. Vi har den glede at der meget ofte blir en tilfredsstillende løsning av arbeidsspørsmålet. Men det kan dessverre ikke nektes at vi er nødt til å løslate mange, som intet arbeide har fått. Særlig i tider som de nuværende er det lett å forstå at det faller vanskelig å skaffe løslatte ordentlig arbeide — så mange som går ledige også av dem som aldrig har forbrutt sig mot loven. Men som alle vil forstå, ligger det umådelig vekt på at de løslatte kommer i virksomhet.

Det *frivillige arbeide* til hjelp for løslatte fanger tok her i Norge sin begynnelse noget før 1850. Senere blev der efterhånden stiftet flere foreninger med dette formål, fengselsselskapene. De fikk fra 1876 statsbidrag på fengselsbudgettet, idet staten fullt ut anerkjente det gavnlige i deres virksomhet. I 1916 blev selskapenes virksomhet utviklet og omorganisert som forsorgsforeninger. De blev fra 1. januar 1923 sluttet sammen med verneforeningene. Det er nu nogen og seksti forsorgs- og verneforeninger, som er samlet i Norges forsorgs- og verneforbund. De har også andre viktige opgaver enn å ta sig av fangenes familier, hjelpe løslatte til arbeide og føre tilsyn med dem som er løslatt på prøve. De

skal nemlig tillige støtte og føre tilsyn med dem som får betinget dom eller betingelsesvis fritas for tiltale, store og vakre opgaver av den største betydning for en god strafferettspleie.

Det er *en nyere tids syn på strafferettspleiens opgaver* som har fått uttrykk i denne medvirken av de private foreninger. Det er ikke bare så at staten anerkjenner og takker for den hjelp som ydes. Men den likefrem *ønsker* medvirken av alle gode borgere. Staten ser at løsningen av de opgaver som er stillet strafferettspleien, ikke kan løses uten forståelsesfull medvirken av private. Sådan medvirken forutsettes derfor både i lovene og i fengselsreglementene. Statens erkjennelse av forsorgsforbundets samfundsnyttige betydning får uttrykk i det store tilskudd den gir Forsorgs- og Verneforbundet, — de senere år 190 000 kroner årlig.

Idet jeg nu slutter, vil jeg, så inntrengende jeg formår, be enhver av Eder *støtte det arbeide som utføres av forsorgs- og verneforeningene.* Arbeidet er ikke sentimentalt, det er ikke uttrykk for en søtlaten forbrydervennlighet eller falsk humanitetsfølelse. Det er tvert om utslag av en *sund* menneskekjærlighet. Det er et *praktisk* arbeide som har betydning ikke bare for den løslatte og hans familie, men også for alle oss andre. Jo flere deltar i eller støtter dette arbeide, desto større er sannsynligheten for å kunne yde effektiv hjelp. Og desto større blir sannsynligheten for at den løslatte ikke forgår sig på ny. Deri ligger en *beskyttelse* for oss alle.

DEN EVANGELISKE PREST

AV pastor GEORG SCHULZ.

Ved å opleve den eiendommelige glød som fornemmes hos en del av det yngre tyske presteskap, har oversetteren fått trang til å føre videre til norske kirkekretse et av de dypeste uttrykk for det som beveger disse forkyndere. Georg Schulz er prest i en nordtysk landsby og står som fører for en gruppe på 50—60 yngre prester. Forfatteren har med glede sett at hans ord kom frem i Kirke og Kultur. *Red.*

1. *Kravet.*

Enhver der er vunnet for Gud vil vinne andre for Gud. Ingen der står i tilbedelse foran Christi livsinnsats, kan annet enn å sette sitt liv inn for Cristus. Den kristne er et vidne. I alt og overalt. Men presten er kristendommens ordfører i en særlig mening. Ham ga kristenheten det opdrag å være ordets tjener. Men ordet er «en hammer» som slår klipper istykker. Kun den tør kaste hammeren, hvis eget liv er kommet — under hammeren. At dette er således, er den stiltiende forutsettning for all forkynnelse, og dermed også for den pastorale. Det er et uhyre krav under hvilket presten lever.

Innerliggjørelsens pastorale plikt består først og alltid igjen i å besinne sig på det innerste av det personlige liv. Hvem holder det ut «å bo ved den evige glød»? De fleste av vår tids mennesker nærmer sig kun undertiden denne glød og da med all forsiktighet i den riktige følelse, at de — sådan som de er og vil bli — ikke kan «bo» ved den evige glød. Hvor mange prester lever ikke således i sitt embede, at de kun foran søndagen og de ministerielle handlinger vender sine øine i retting av ilden, for at et gjenskin av denne måtte være i deres blikk, når de skal tale om den evige glød. Ligger ikke her våres alles fare og våres alles synd? — Vi går av veien for den guddommelige fordring, hver dag å prisgi vårt vesen til Guds ild, som betyr fortærelsen av vårt eget, idet vi frivillig

underkaster os ordet: «Er ikke mitt ord som en ild, siger Herren: *Det* er møte med vår Gud. Ordet er ild; det vidner dog om ham og om ham alene, som er kommet for å tende en ild på jorden. I ham er Gud oss nær. En fryktelig nærhet. Alt i alle vil han bli oss; derfor overlater han oss ikke til oss selv. Dette er den vedvarende smerte, men også det frelsende håp. Hans kjærlighet er oss kval, fordi han er anderledes enn vi. Men denne kval blir vår kjærlighet, ti vårt syndige vesen lenges efter forvandlingen til Guds vesen.

Kun den stadige skuen av Jesus Christus holder oss i forbindelse med Gud. Å overlate sig til Gud i hans Christusåbenbarelse — det er tro. Lever vi troens liv, det er spørsmålet?

Noget der er så vanskelig i troeslivet er, at der intet kjennetegn gis på vårt vesens forvandling fra «Gudmotstand» til «Gudvillighet». Gud har ikke gitt oss et sådant tegn, forat han alene skal være vår. Det er ikke fornemmelsen og ikke meningen som har tro; denne opfatning kan ikke bidra til å dekke over vår synd eller til å lamme vår forkynnelse. Vi kastes dog stadig på Gud selv. Hvor skal motviljen mot synden vokse, hvis det ikke skjer med Gud som bakgrunn? Spenningen mellem det som er for Guds øine og det som er for våre øine — er tro. At leve i denne spenning — det er kravet.

2. *Innen fire vegger.*

Hvad ingen jakt efter impulser innbringer, det skjenker utholdenhet i ensomhet. Det moderne menneske, altså også den moderne prest er ikke så litet skikket til noget som til å være stille. Ikke bare fordi han har følelsen av å forsømme det viktigere — sitt arbeide — når han lever i tilbaketrukkethet. Således blir han fra en «Guds medarbeider» til en Guds konkurrent. Dette er et veddeløp, der fører til døden. En av denne døds masker er «nidkjærheten». Grunnlaget for all virksomhet til hvilken der knytter sig forjettelse er nemlig å erkjenne opgavene, og denne erkjennelse er ikke alltid gitt oss sammen med vår følelse av forpliktelse. Denne vår forpliktelsesfølelse kan ta feil som alt hvad der er vårt. Menneskenes behov fremgår idag mere enn nogensinne av mistydninger av deres egen tilstand, så at der ikke ydes dem nogen tje-

neste ved at de alltid blir tjent. Guds ånd klarner og begrenser pliktens område. Guds ånd fullbringer arbeidet. Å være stille for ånden er ensomhetens verk. Og til slutt, hvorledes skal vi preke fra takene, hvad der ikke er sagt oss i øret?

Helliggjørelse består i alltid å fornye troesgjerningen og således i troesfordypelse. Denne kommer kun i stand under ordets inntrykk. Å utlevere sig til ordet, å prøve hele sin indre tilstand under dets synspunkter, å ville lide under dets makt, ja vold, i dets ubetingede fordringer, å tilegne sig dets utrolige forjettelser — det er daglig opgave. Som luften for våre øine under varmens innflytelse kommer i flimrende bevegelse, således løses ordet under tålmodig betraktning til flytende liv. Derved vil betraktningen gå over til bøn, og bønnen vil igjen føre til betraktning. Hvis der gaves erfaringsbevis på frelsens tilstand, så kunde disse bare finnes i trangen efter fullkommen lydighet og i en tvingende indre drift til bøn. Jo mere vi lider under ordet, jo mindre må ordet lide under oss. Og den som har lært å høre efter, når Gud taler, har ikke mer lyst til å høre sig selv. Trangen til å tale blir avløst av trangen til å tie.

Tilbedelse er det menneskes grunnstilling som lever i ordet. I denne er der skam og takk ved tanken på Guds tilgivelse, frykt og beven ved tanken på vårt ansvar, lovprisning og iver ved tanken på Guds herlighet. Forutsetningen for bibelstudium ved videnskapelige hjelpemidler, så vel som for det studium, hvis mål er menighetens opbyggelse er å betrakte skriften under koncentrert bøn og uten bihensyn. Det kan ikke sies skarpt nok, at den lesning av skriften i lengden er uten verd, som kun tenker på anvendelsen av det leste. Men så vokser der frem av omgangen med ordet og av tjenestens krav plikt til videnskabelig beskjeftigelse med ordet. Presten blir teolog.

Ja, ennu mere, — på hvilken post enn presten måtte stå, og hvad han enn særskilt måtte drive på med, han må forbli i åndelig sammenheng med sin tid. Dette er ikke mulig uten ved å fordype sig i fortiden. Gjennem historiens rytme skjerpes gehøret for tidens stemmer. Men det dreier sig ikke bare om religionshistorie, enn si om kirkehistorie, men om verdenshistorie. Det kommer ikke an på studiets utstrakthet; en fin,

sikker føling med historiens indre liv må opnåes og vedlikeholdes. Enkelte store skikkelser i deres liv og tenkning må behandles særskilt blandt de mange fruktbare mennesker. Blandt dem er der ingen, det er så dypt nødvendig å føle sig inn til som Luther. Hans tid er først ved å komme. Det gjelder å gå med den kommende. Men desuten: der gis ikke mange enkeltpersoner av hvem en ordets tjener kan lære så meget som av ham, så vel for sitt personlige liv som for sitt kall.

Den sociale nød og dens materielle årsaker, den sjelelige nød og dens psykologiske betingelser, hvem skulde mere beflitte sig på å forstå dem enn presten? Hvem vilde bare med sine evner kunde trenge igjennem den labyrint av tildragelser, der er vår verden?

Ingen videnskap tydeliggjør de menneskelige hemmeligheters hjertetone slik som kunsten. Hvilken innsikt i sjelen og i verden vilde vi gå tapt av, hvis vi ikke vilde skue, lytte til og velge av dens frembringelser.

Således beveget av det almindelige liv, og som stille deltagere i dets lidelse og dets glans, vil vi ustanselig ha en fylde av spørsmål og tanker å medbringe til det hellige ord.

Og ordet vil ikke skuffe likeoverfor alt dette, ti det er uuttømmelig i å skjenke erkjennelse, klarhet og kraft. Det vil gjennem dette arbeide alltid rykke oss fastere inn i vår kristelige grunnstilling, i ydmykhet under den Gud, der åpenbarer sig i ordet. Den fristelse stadig å lure på ordet om og hvorledes det holder mål i livets forskjellige stillinger blir grundig overvunnet av den voksende bevissthet om, at det er oss som til alle tider skal holde mål overfor ordet. Således vil vi lære å leve lodrett av ordet.

Men hvor skal vi efterleve ordet, hvis ikke i vår egen familie? Den forsømmelse av sin egen familie, som er blitt en almindelig pastoral foreteelse, er intet tegn på standens indre bibelske dyktighet. Familien hører også med — til menigheten. Den er dens nærmeste område.

Men ennu mere: kristelig liv kan ingen steder demonstreres bedre enn i familien. Dette bevisst å fremme utfoldelsen av de enkelte familielemmers eiendommelige anlegg, dette at den ene trer tilbake til fordel for den annens utvikling, arbeidet

for å berede glede, et sådant efter hverandre avstemt liv, lar sig best virkeliggjøre i familien. Kan en prest, som lever av Guds ja under Jesu yppersteprestlige herredømme først begynne med sine dypeste bejaelser ved grensene av sitt eget hjem? Hans nærmeste plikt er å hjelpe til det riktige forhold mellem liv og frihet. Kun den for hvem hans egne fire vegger betyr verden, kan fylle verden som sine egne fire vegger.

3. *Den annen.*

Skulde man tro, hvad menneskene sier så gis der ingen evne, der er så almindelig som menneskekunnskapens. Enhver mener å ha den. En dom er hurtigere fellet, jo oftere der dømmes. Prestestanden er likefrem opfyllt av denne anmasselse. I virkeligheten gis der vel neppe noget, der på en slik måte er gave som menneskekunnskap. Derfor kan den ikke vinnes gjennem erfaring.

Det er sikkert ikke lett å klare sig blandt mennesker uten syn for mennesker. Men det svarer kun til det menneskelige livs tragedie, til den enkeltes «øaktige» ensomhet. Ikke å regne med dette betyr at man ikke vil se den virkelighet, hvis dybder ligger i det hemmelighetsfulle. Man er fristet til å si: Den som venter lite av den annen, hos ham selv er der lite å finne.

Er det således fatt med menneskekunnskapen, hvorledes er det da med sjelesorgen? Det er bent ut visdommens begynnelse å anerkjenne den annen — som den annen. Ærefrykt for den annens liv med sine grunner og avgrunner er forutsetningen for all sjelesorg, ja for enhver omgang med mennesker. Den almindelige omgang er kjennemerket av likegyldighet eller gjensidig forakt; man har ofte den teatralske hensikt å ville fremheve sig selv ved hemmelig, dårlig tilhyllet eller åpenlys gjensidig nedladenhet for derved å forhøie det naturlige behag, eller også ved krampaktig velvilje, denne onde karikatur var kjærligheten. Kun ærefrykten for den annen gjør omgangen til en vigslet handling. Riktignok kan denne vigsel være rent formal, så lenge den nemlig i den annen kun mener den annen. Erkjenner vi dog i ethvert «jegs» ensomhet, henvisningen til det evige «du» som møter oss i Christus. Minnes vi

Christi kjærlighetsgjerning og dens gyldighet, så søker vi fellesskap med den annen som med en frater designatus i Gud. Vi vokser sammen med den annen til en annen for Christus og blir derved ett med ham. Av kjærligheten i denne enhet opstår sjelesorg. Den er også mulig uten menneskekunnskap. Ja vi tør anvende Luthers tanker fra hans skrift Tesseradecas, at det er barmhjertighet av Gud, når han ikke fører menneskene inn i de siste dybder av selverkjennelsen, og når vår evne til helt å erkjenne den annen er bristende. Menneskekjenneren er rik, men det er en smertelig rikdom. Det er ferre lyse enn mørke inntrykk, som avtegner sig i hans sjel. Av intet kan menneskekunnskapen erstattes, heller ikke av psykoanalysens videnskapelige kunst. Man må resignere; frukten derav er beskjedenhet. Hvor der er ærefrykt — kjærlighet beskjedenhet — der er takt. Der kan forjettelsen som ikke er knyttet til nogen menneskekunnskap, men bare til Guds ord, gå i opfyllelse. Er dog sjelesorg — sjelefølelse, efter det bibelske ords lover.

Når der leves i og av ordet og man treffer på annet liv av denne art, da tendes der et håp om felles tilbedelse. Tilbedelse må ikke absolutt være ord, ikke engang gestus, kun taus faktisk virkelighet. Når der i den annens liv mangler den beredvillighet, vil man sakte føle sig frem til grunnen herfor. Prestens øre er viktigere enn hans munn, og lenge før han kan be om lebernes frukt, må han be om ørets frukt. Og han selv kan kun da være helt øre, når han har Guds øre. Alle mulige midler til å forstå den annen innenfra vil han takknemlig benytte som hjelp. Men da vil hans hovedopgave bestå i å hjelpe den annen til å tyde hans lengsler, hans forsakthet, hans tvangsforestillinger og hans sikkerhet riktig. Alle tydninger slutter sig sammen i hentydningen på Jesus Christus som åbenbareren og frelseren.

Den der som en ordets tjener skal være til for den annen, han behøve mere enn alle andre — den annen. Han behøver fellesskapet med sådanne der som han lever av Gud. Den enkeltes tilbedelse av Gud kan bli til en krenkelse av Gud; dette er tilfelle, når tilbedelsen kun hviler på den enkeltes egne erfaringer; dette er et for smalt grunnlag selv om erfaringene er aldrig så mangfoldige. Den annen fullender tilbe-

delsen, fordi han beriker den med innsikter som intet studium, ingen føling med de helliges liv kan yde. Den forråder oss noget av Guds lukkede hemmeligheter og av hans levende gjerning på fremmed vei og i fremmed vesen. Således blir vår tilbedelse ført ut over sitt eget amen inn i en taushetens anelse av grenseløs herlighet. Altså ikke bare den svake, men nettop den sterke trenger den annen. Ellers blir der av den særlig troende en troende særling. Det er jo ikke engang en sjeldenhet, at enkelte efterhvert forveksler sine naturlige gaver med den Helligånd og glemmer at den Helligånd *er gave.* Det er Guds vilje å sikre oss bevarelse gjennem den Helligånd, der taler ut av den annen.

4. *Kallet.*

Livet med Gud kan aldrig bli til vane. Dermed heller ikke forkynnelsen av hans sannhet. Det er alltid et farlig tegn på indre sykdom, når det blir til øvelse å forkynne Guds ord, hvorved det er likegyldig om denne øvelse blir utført med villighet eller med sukk Embedet selv som embede med sine regelmessige tjenester og forordninger kan bli til fristelse. Å måtte tale, fordi Gud tvinger — *det* er vidnesbyrd. Hvor ens egen lykke er innesluttet i ens troesliv og hvor hjemmets svingninger er bestemt herav og munner ut i tro, der avsløres naboskapets mangel på lykke som rotløshet i Gud, og dette legger sig tungt på sjelen som egen nød. Omverdenens skyld i sin tragiske dybde blir egen smerte. Å råde bod på denne ulykke hvor man treffer den, er den eneste måte hvorpå man kan tåle sin egen frelste tilværelse.

Guds kall som det i Jesus Christus ligger uoverdøvet over all historie, dette kall optar vi. Gjenklangen av all kristelig svakhet, kan kun gjøre Guds ropende kall gjennem oss sterkere, innerligere og rikere. Kan menneskelig ondskap lamme oss, menneskelig utakknemlighet gjøre oss bitter, menneskelig hovmod irritere oss? Er vi ikke selv som ved et under — der av oss ikke forståes som under — undflydd alt dette? Den ånd fra hvilken pastoral utålmodighet stammer, er den samme av hvilken der fremgår ondskap, utakknemlighet og hovmod. At denne ånd stadig igjen overvelder oss, skulde på den ene

side holde vår forståelse av brødrene våken og på den annen side fordype vår ydmyghet for Gud. Sorgen over oss selv gir vår tjeneste likeoverfor de andre en kraft, der er skjult for oss selv. Våre evners grenser, mot hvilke vår iver river sig til blods, er de alterskranker foran hvilke vi alltid på ny lærer oss å tilbe Guds guddommelighet. Sikkert blir vi heller ikke spart for hin annen sorg, der som tåke stiger op omkring vårt arbeide, når der ikke gis oss synlige resultater av dette. Heller ikke her kan mesteren være over disippelen, og mesteren gråt over Jerusalem. Dog denne sorg inderliggjør vårt forhold til Jesu yppersteprestelige hjerte. Vår anelse om de smerter han led blir tydeligere og vår kjærlighet til ham mere henrevet.

KANTONREGJERINGEN OG KRISTENDOMMEN

I Kinas historie har de religiøse spørsmål ofte spillet en stor rolle. Man får imellem av kineserne høre slengord om at kristendommen er ingen fredens religion. I dens fotspor følger stadig ufred og krig. Der henvises til kjetterforfølgelserne, religionskrigene, intoleransen osv. Men tror man at Kina kan fremvise noget annet i så måte, så tar man skammelig feil. Buddhister, konfutsianister og taoister er efter tur blitt blodig forfulgt av de forskjellige keisere som har tatt standpunkt for den ene eller den annen religion. Det er noget enhver let kan forvisse sig om ved å kikke i den kinesiske historie. Her som overalt viser det sig at tross alle forsøk på å skille mellem politikk og religion, vil disse to makter gripe inn i hinannen. Ens religiøse overbevisning kan ikke annet enn spille en viss rolle også for ens politiske syn. Når derfor religionsspørsmålet er kommet så sterkt med i kantonregjeringens politikk i Kina, er der intet merkverdig heri. For kantonpartiets politikk er ikke bare en militær erobringspolitikk, men først og fremst et forsøk på å samle det kinesiske folk om felles idealer, felles nasjonale fremgangslinjer. Det er også klart at det særlig blir kristendommen dette parti — som alle partier i Kina — får å orientere sig overfor. Ti denne har i det siste kvart århundre ved sin store fremgang, sitt evangelistiske arbeide, sitt skole- og oplysningsarbeide og sin sociale virksomhet grepet sterkt inn i hele folkets utvikling.

1. Kantonregjeringens offisielle stilling til kristendommen. Det er for øieblikket ikke lett å avgjøre med sikkerhet hvordan kantoneserne endelig vil stille sig til kristendommen og misjonsarbeidet. Borgerkrigen pågår enda med full kraft, og de dyktigste ledere har hendene fulle hermed. Kuomingtang (det radikale folkeparti) som utgjør kjernen i nasjonalistpar-

tiet er visstnok nominelt nøitralt i religiøse saker. Men kommunistpartiet som efterhvert har spillet en større rolle, synes å være meget fiendtlig stemt mot kristendommen. De politiske byråer som oprettes i de av kantonarmeen erobrede områder, synes ofte å falle i henderne på de radikaleste krefter, og man kan ikke uten videre ta deres optreden som regjeringens offisielle.

Vil man få et lite innblikk i kantonregjeringens holdning overfor kristendommen, er der særlig tre faktorer å ta hensyn til.

a. Dr. Sun Yat-sen, den kinesiske revolusjons far. Hvordan stiller han sig til kristendommen? Før sin død overgav han et «testamente» til sine meningsfeller. Det lyder slik:

«I 40 år har jeg viet mit liv til «folkets revolusjon» med det mål å sikre frihet og likhet for Kina. Mine erfaringer samlet i disse 40 år har fullt ut overbevist mig om at for å nå vårt mål må vi vekke folket og kjempe side om side med de raser i verden som har behandlet oss som sine likestillede. Da revolusjonen enda ikke har helt seiret må mine landsmenn fortsette sine bestrebelser i overensstemmelse med den lære som inneholdes i mine bøker «Planene for nasjonal gjenreisning», «Grunnprinsippene for nasjonal gjenreisning» og «De tre folkeprinsipper», samt i min proklamasjon utsendt under den første nasjonale representative konvensjon, helt til våre ønskers mål er fullført og opnådd. Den nylig foreslåtte folkeforsamling samt avskaffelsen av ulike traktater bør bli fremtvunget til virkeliggjørelse så snart som mulig. Dette er mitt testamente til eder».

Som man ser inneholder dette «testamente» intet som helst mot religion eller kristendom. Heller ikke hans tre folkeprinsipper: folkenasjonalismens, folkesuverænitetens og folkeøkonomiens prinsipp. Det er hans testamente og boken om de tre prinsipper som er det grunnleggende for kantonregjeringens politikk og som skal innarbeides overalt, særlig gjennem skolene.

Suns eget syn på kristendommen finner vi bl. a. i en uttalelse av ham sålydende: «Utlendingers oprettelse av skoler og hospitaler i Kina er alt i den hensikt å praktisere kjærlighet». Dette er jo en uforbeholden anerkjennelse av det

kristne misjonsarbeide. Og selv bekjente dr. Sun sig som en kristen. Visstnok kan man sette mange spørsmålstegn ved arten av hans kistendom i de senere år. Forholdene drev ham op i mange ting som var alt annet enn i harmoni med kristendommens ånd. Og dog holdt han i det ytre ialfall fast ved denne tro helt til sin død. Der blev holdt kristen begravelse over ham i Peking hvor en av Kinas mest fremstående kristne prester, dr. T. T. Lew, talte. At Sun Yat-sen inntok en sådan stilling overfor kristendommen er naturligvis i sig selv et sterkt argument mot den antikristelige agitasjon som har fulgt kantonpartiet.

b. Chiang Kai-sheh. Han er som bekjent den militære leder i kantonpartiet. Gjentagne ganger har han ved proklamasjoner og offentlige uttalelser fremholdt at han holder fast ved full religionsfrihet, og at det ikke er kristendommen man vil tillivs. Der er i hans armé mange kristne offiserer likesom der i kantonregjeringens civiltjeneste også finnes mange kristne. Det som man krever er imidlertid at de kristne skoler skal vise sin fulle tilslutning til det nasjonalistiske parti, kantonpartiet, og at alt i misjonsarbedet som smaker av motstand mot nasjonalistene og av at man går de imperialistiske makters erinder, må bort. Det samme uttalte kantonregjeringens utenriksminister, Eugene Chen, nylig til den amerikanske biskop Roots i Hankow under et intervju.

c. De nye skolelover. Disse krever at alle misjonsskoler skal inn under statskontroll og helt styres av kinesere. Videre kreves det at religionen skal ut av skolens undervisningsplan. Vil man ha religion med så må det skje helt frivillig, ikke gå inn i skolens ordinære fagkrets, og ikke utføres som propaganda. Heller ikke må misjonsskoler på nogen måte begunstige kristne fremfor ikkekristne elever. Målet er å skape en helt ut religionsløs skole som skal stå i den nasjonalistiske propagandas tjeneste. Disse bestemmelser behøver ikke i og for sig utelukke kristelig påvirkning på elevene. Men de svekker sterkt misjonsskolenes stilling i det almindelige misjonsarbeide likesom det hele er et slag mot den i andre land temmelig utbredte rett til å drive privatskoler. Det er på dette punkt man har de største vanskeligheter med kantonregjeringen hvad dens stilling til kristendommen angår. Vanske-

lighetene økes ved at det hittil har vært umulig å få en autentisk forklaring på hvad der menes med at man ikke skal drive religiøs propaganda i skolene. Tildels får man inntrykk av at der kun skal vernes om elevenes personlige frihet slik at ingen ved urene midler som tvang, økonomisk fordel etc. skal føres over til kristendommens side. Men tildels får man også inntrykk av at all religiøs påvirking er forbudt. At saken står slik for tiden skyldes vel i første rekke at alt enda er flytende. Først når forholdene blir roligere og mere normale vil der bli mere klarhet både i dette og andre spørsmål.

2. Den antikristelige agitasjon. Når vi taler om kantonregjeringens stilling til kristendommen kan vi imidlertid ikke begrense oss til det som foreligger rent offisielt. Vi er også nødt til å ta hensyn til det som gjøres av partiets tilhengere selv om man ikke vet om dette stemmer med de ansvarlige styrendes tanke eller ikke, ja selv om man ofte har grunn til å tro at kantonregjeringen offisielt vilde ta avstand fra det. Ofte er det nok slik at radikale bevegelser som de styrende ikke vil kunne åpent forsvare, blir tillatt å husere som de vil, da de tjener som brekkjern for de styrendes politikk overfor dem de vil tillivs. Dette synes tildels å være tilfelle med den antikristelige agitasjon.

Den antikristelige eller rettere *antireligiøse bevegelse* blev formelt organisert i Peking våren 1922. Den *ytre foranledning* var de forberedelser som da pågikk i anledning verdens kristelige studenterforbunds generalforsamling som skulde holdes i Peking om våren. De antikristelige krefter som lenge hadde virket i det skjulte, tråtte nu åpent frem og organiserte en propaganda mot denne kristelige verdenskongress. Samme vår, ikke lenge efter studentenes kongress, åpnedes den første store internasjonale kristenkonferens i Shanghai med over 1 100 delegerte fra misjoner og misjonskirker, kinesere og utlendinger. Begge disse store møter vakte en uhyre opsikt over hele det kinesiske rike og egget motsigelseslysten hos de antikristelige. Imidlertid har det vist sig at der var en annen og dypere foranledning til at denne bevegelse blev organisert nettop nu, og det var den nylig stedfundne traktatoverenskomst mellem Kina og Russland. Herved fikk Sovjetrussland sin faste diplomatiske utsending i Peking. Ikke før var den

russiske sendemann, Joffe, ankommet til Peking før den antireligiøse bevegelse begynner å anta fast form. Og i ly av den russiske propaganda og med dens moralske og finansielle hjelp har bevegelsen på den mest effektive måte kunnet omspenne det hele land. Da Russland efter Sun Yat-sens død mere og mere fikk innflytelse over den kantonesiske militærpolitikk, blev Kanton ganske naturlig også hovedsetet for den antikristelige bevegelse. Kommunistpartiet innen det nasjonalistiske kantonparti har gjennemgående vært temmelig sterkt farvet av den antikristelige agitasjon som også har funnet tilhengere innen den mere rimelige kuomingtang (radikale folkeparti).

De *indre årsaker* som har skapt hele denne bevegelse som nu så sterkt optar sinnene, er mange. Først og fremst har vi den naturlige motvilje mot all religiøsitet som har noget av det metafysiske eller transcendentale ved sig. Denne motvilje finner vi særlig hos de ekte konfutsianere, Kinas rasjonalister par excellense. Der er meget godt å si om konfutsianismen. Men en ting mangler den: sansen for det irrasjonale i tilværelsen og i religionen.

Så har vi materialismen, den filosofisk begrunnede vesterlandske materialisme som efter 1900 har trengt igjennem store lag av den dannede befolkning. I begynnelsen av denne periode var det Darwin som var det store navn. Han er senere avløst av Haeckel hvis filosofiske materialisme for mangfoldige kinesere er sannhet til salighet den dag idag. Da denne retning har så sterke tilknytningspunkter til den konfutsianske materialisme vil den sikkert holde sig lenge.

Dernæst har vi den estetiske retning som Kina har fått vesentlig gjennem fransk innflytelse. Det er særlig Bergson og hans elever som her har fått betydning. Retningens sterkeste representant i Kina er kansleren ved statsuniversitetet i Peking, Tsai Yuen-Pei. Han var medlem av Kinas lærdeste litterære akademi, Hanlin, da han i 1904 som politisk flyktning drog til Europa. Han studerte i Paris og Heidelberg til 1911, og efter et kort ophold i Kina var han atter i Frankrike til 1916 da han overtok stillingen som kansler ved universitetet i Peking. Han har vært en iherdig talsmann for den retning som vil la religion avløse av estetikk. Det er da også

betegnende at det var ved universitetet i Peking den antireligiøse bevegelse egentlig blev født.

Endelig har vi den pedagogiske retning fra Amerika representert ved dr. Dewey og fra England representert ved matematikeren og filosofen dr. Russell som står arbeiderbevegelsen nær. Særlig er den amerikanske innflytelse sterk. Både Russell og Dewey har vært på et lengere besøk i Kina, og det er uten tvil Deweys innflytelse som har vært sterkest. Ved sin prøveskole i Chicago har han satt ut i livet sine pedagogiske teorier. De er båret av en sterk tro på menneskets ubegrensede utviklingsmuligheter. Opdragelsen skal utløse disse muligheter og dermed skape et nytt menneskesamfund. Skolen skal ikke lengere være en nøitral kunnskapsmeddelende og almendannende institusjon. Den skal bestemme samfundsutviklingen, stille op målene og søke å nå dem. Hermed blir pedagogene samfundets behersker. I denne retnings innflytelse i Kina har vi en hovednøkkel til forståelse av den kamp som føres for å få alle misjonsskoler under statskontroll, og også til forståelse av de antikristeliges hensynsløse arbeide mot enhver religiøs påvirkning i skolen.

Når man er opmerksom på disse indre årsaker til den antikristelige bevegelse så innser man lett at en målbevisst agitasjon mot kristendommen ut fra en bestemt politisk samfundsopfatning i revolusjonær ånd og støttet åndelig og materielt fra Russland, måtte anta store dimensjoner i Kina.

Som man av det ovenfor anførte lett kan slutte sig til er de *argumenter* som føres i marken mot kristendommen vesentlig av to slags: filosofiske og politiske. Materialisten betegner all religion som den rene overtro, en lyssky middelalderlig foreteelse som bør utryddes med alle midler som står til rådighet. Estetikeren forsøker å vise religionens store unødvendighet, da de goder som religionen formentlig kan gi menneskene likeså godt og bedre kan bli dem tildel på annen vis. Og politikeren som i skolen ser det beste kampmiddel for sine ideer, finner at kristendommen kun går imperialismens erinder. Den gjør menneskene konservative og forsiktige og er til hinder for den radikale revolusjons ånd.

3. Den faktiske situasjon. Denne kan opsummeres slik: kantonregjeringen holder nok prinsipielt på religionsfrihet i

privatlivet, men i skolen som den anser som et av sine viktigste propagandamidler ønsker den religionens innflytelse så meget begrenset som mulig, skjønt den ikke helt vil utelukke muligheten av en religiøs påvirkning på frivillighetens vei. Da imidlertid den praktiske gjennemførelse av dette program overlates de stedlige autoriteter og disse for tiden synes å ligge sterkt under for den radikale antikristelige agitasjon, blir resultatet ikke særlig opmuntrende. Det som vanskeliggjør saken for de styrende er den altopslukkende fagforeningsbevegelse som følger i kantonpartiets spor. Alle organiserer sig: bønder, tjenere, vannbærere (disse er en stor og viktig faktor i de mange tusen store og små byer uten vannverk), lærere og elever osv. De mest ustyrlige er elevforeningene. De anser sig berettiget til å ha overkontroll med alt som vedrører skolen. De vil ha det avgjørende ord i alle spørsmål: finansielle, pedagogiske og personlige. De forlanger kontroll både over lærere og elever. Til tross for offisielle proklamasjoner fra de høiere autoriteter om at misjonærer og misjonsarbeide skal lates i fred og de kristnes rett respekteres, foregår der stadige voldshandlinger som ikke bare sikter på å forhindre utlendingenes mulige innflytelse i politiske saker, men som rett og slett er beregnet å skulle gi kristendommen en knekk som den senere vanskelig skal kunne forvinne. Og de lovlige øvrighetspersoner står ofte maktesløse overfor disse foreteelser, ofte også med en stiltiende anerkjennelse av hvad disse rabulister gjør.

4. Hvilken stilling bør den kristne misjon innta i den nuværende situasjon? Dette er for tiden det mest aktuelle spørsmål i misjonskretser i Kina og diskuteres høit og lavt.

For det første må man bli sig helt bevisst hvad der er av berettiget i de fremførte anker mot misjonsarbeidet og kristendommen. At kristendommen bevisst har stillet sig til tjeneste for imperialismen eller overhodet for makter som vil Kina tillivs, behøver neppe å motbevises. Dette anerkjennes da også av kineserne. Men derimot er det klart at de mange tusen misjonærer med den uhyre innflytelse de i stillings medfør får over store deler av det kinesiske folk, uvilkårlig kommer til å bli talsmenn også for det rent menneskelige og sosiale syn som de representerer. Det kan ikke anderledes være.

Og at denne innvirkning ikke går i en antikristelig kommunismes favør er klart. Personlig er det min erfaring at misjonærer gjennemgående kanske mindre enn folk av tilsvarende stand i vesten representerer en doktrinær-konservativ samfundsopfatning. De er ofte temmelig ubundne i så måte og villig til å innrette sig under de forhåndenværende forhold. Men allikevel kan det ikke nektes at de ofte vil se på de ting som foregår i Østen med meget av de samme følelser som behersker det lands interesser hvis borgere de er. Og bevisst eller ubevisst har også rasefølelsen lett for å stikke sig frem. Når derfor de radikale nasjonalister ser med en viss skepsis på de utenlandske misjonærers innflytelse i samfundet er dette ut fra deres politiske og sosiale formål egentlig slett ikke så rart.

For det annet må man være helt klar over kristendommens åndelige og oververdslige karakter. Den tilbøielighet man tildels finner, særlig i den amerikanske misjonsverden, til å ville identifisere kristendommens innsats med en viss opfatning av en demokratisk samfundsutvikling, må vi komme bort fra. Vi må være klar over at kristendommen kan gjøre sin gjerning også i et samfund av en ganske annen økonomisk og social struktur enn den hvorunder den har utviklet sig i Europa og Amerika. Holder man fast ved kristendommens åndelige karakter og dens adaptabilitet under alle økonomisk-politiske samfundsforhold, og holder man fast ved evangeliets absolutte karakter som frelseskraften fra Gud, så blir man ikke distrahert av de mange påkjenninger kristendommen får også i våre dager. Man har råd til å sette ryggen til og vente til uværet har raset fra sig, for så ufortrødent å fortsette videre på kallets veier til menneskeslektens frelse.

Olav Dalland.

BEETHOVEN OG NUTIDEN

(I anledning 100-årsdagen for Beethovens død).

I sit store og opsiktsvækkende verk om kulturenes pulserende liv uttaler Oswald Spengler sig om nutidens kunst som følger:

«Hvad besidder vi idag under navnet kunst? En forløiet musik fuld av kunstig larm av massevis av instrumenter, en forløiet malerkunst fuld av idiotiske, eksotiske og plakat-effekter, en forløiet arkitektur, som hvert tiende år frembringer en ny stil paa basis av gamle former, en forløiet plastik som bestjæler Assyrien, Egypten og Mexico.»

Dommen er haard men den har utvilsomt sin berettigelse.

Specielt hvad musiken angaar ser man tydelig den faldende linje fra Bach—Beethoven over Schumann, Brahms, Wagner til Strauss, Reger, Mahler og vor tids epigone smaakunst eller prætensiøse nyskapninger. Man skal ikke la sig skuffe av at linjen teknisk set er stigende, at f. ex. Strauss, Mahler og Reger bygger musikalske skyskrapere og superdreadnoughts av tidligere uanede dimensioner, uanede konstruktioner og med uanet masseanvendelse av musikalsk byggestof.

Hvad der i sin tid vittig blev sagt om Wagner, vistnok av Grillparzer:

Erscheint Freund Wagner auf der Bühne
Ein magrer Geist mit einer Crinoline

kan med langt større sandhet anvendes paa hans efterfølgere.

Den musikalske kultur ebber ut. Musikens sjæl er gaat træt. Dette uttrykkes paa den maate, som Spengler saa træffende siger «at kulturen stedse sender et ringere, snevrere, ufrugtbarere antal store aander op i dagens lys».

Der kjæmpes vistnok for at skape ny kunst, for at lede utviklingen ind i «nye baner».

Men en kulturgren paa høiden av sin blomstring tænker ikke paa at skape noget nyt.

Den gjør det instinktivt ut av indre nødvendighet og en rik sindets overflod. Det er tegnet paa en utarmet kultur, disse smaa lappeskræddere der hver har det travelt med at sætte en ny og broket flik paa kunstens utslitte klædebon.

Fra tid til anden, naar man er trætt av de klingende bjelder, dissonanserne og de tekniske storme i de moderne verker lyder parolen: tilbake til Bach, tilbake til Beethoven.

Som om tiden lar sig skrue tilbake. En kultur er ikke nogen reverserbar process. Den fødes, blomstrer og dør men den kan ikke krype baklængs i sine egne spor.

Man kjender historien fra pavedømmets forfaldstid, dengang en kardinal — efter maaneders strid i conlavet — fik ideen til et paveemne: en eneboer der bodde i en hule i Campanien. Ideen blev grepet med begeistring. Eneboeren blev hentet. En forvildet, forvitret Simplicius—Simplicissismus skikkelse med rødkantede øine og strittende haar og skjeg holdt sit indtog i Rom som Cölestin V. Folket jublede. Thi nu var de «enkle fromme tider» vendt tilbake.

Men ak: *de enkle, fromme tider var ikke mer.* Og den enkle fromme mand paa pavestolen kunde ikke bringe dem tilbake.

Han kunde overhodet intet. Han endte med at skjule sig i en grotte i vatikanets have «som fasanen skjuler sit hode i løvet» og vendte sluttelig tilbake til sin hule. (Hvad Dante bebreider ham i «Inferno»).

De tider der skapte Bach og Beethoven lar sig ikke mane tilbake. Musiken kan like lite vende tilbake til den før-Beethovenske epoke som malerkunsten kunde vende tilbake til maleriet før Rafael. (Hvilket engang blev forsøkt i England gjennem det saakaldte «praerafaelitic brotherhood»).

Tidens sjæl er umusikalsk; gjennem den stadig for sig gaaende industrialisering og derav følgende mekanisering og amerikanisering av folkesjælen — og denne utvikling finder mer eller mindre sted i alle land — armes jordbunden ut. Industri skaper ingen jordbund for musikalsk produktion. En musik skapt paa industrielle motiver, en skyskraper- og lokomotivmusik, som den jo findes, er i sit slags et like tarvelig surrogat som kino og radio.

«Die meisten geistigen und seelischen Melodien erscheinen abgespielt, krampfhaft wird überall nach neuen gesucht und doch befriedigt keine welche erfunden wird».

Der har man mottoet for tidens aandelige fysiognomi som det er formet av Hermann Keyserling. Det er mottoet for enhver utebbende kultur, en kultur der nivelleres og gaar over til at bli en civilisation. Civilisationen er i vekst. Der staar hidtil uanede midler til disposition for dens utbredelse. Man behøver kun at tænke paa de stofmasser der fra luften daglig pumpes ind i menneskeheten. Men en kultur utvikles indenifra, den paatrykkes ikke utenifra gjennem mekaniske midler.

En kulturs utvikling er som ogsaa Spengler paa saa mange steder betoner, en sjælelig process.

Og kaster man igjen et blik paa musikens utviklingslinje fra Beethoven til nutiden er det den *stadig synkende sjælskraft* som karakteriserer denne utvikling. Musiken er skrumpet sammen i aandsbredde og dens tankedybde er forflatet i samme proportion. Fra at være et speilbillede av det indre liv — slik som den utelukkende er det for Beethoven — er den gaat over til at kopiere det ydre liv, til at lave programmer, og dække over sin fattige sjæl med en teknisk krinoline. Ved siden av dette, har musiken utviklet sig efter helt nye og parodiske linjer, der kan sidestilles med aarhundredets nye —ismer paa malerkunstens omraade.

Med Beethoven var den musikalske utviklings absolute høidepunkt naaet.

I ham har den musikalske kultur sendt sin største repræsentant op i den historiske dags lys.

Det er derfor naturlig at menneskeheten paa det musikalske omraade søker tilbake til Beethoven — og nu — paa 100 aarsdagen for hans død i tætte skarer valfarter til hans grav. Han gir alt hvad der fattes den moderne musik. Den hvis sjæl er opladt for musiken blir gjennem Beethoven delagtig i den høieste musikalske salighet.

At følge Beethoven i den opadstigende linje i hans produktion er som at følge Dante paa hans vei opover lutringens bjerg og gjennem de 9 himle. Det mest slaaende ved den Beethovenske produktion er denne sjælelige utviklingslinje,

den stadige fremadskridende aandelige forædlingsprocess. Paa ethvert av de hovedomraader hans kunst omfatter: sonaterne, symfonierne, kvartetterne er denne utviklingslinje tydelig erkjendbar. Efterhvert som Beethoven synker tilbake i sig selv (gjennem sin døvhet blev han isolert fra den ydre verden) — stiger hans sjæl opover og utvides hans aandelige synskreds. Han gaar i den sidste periode over til at bli en seer og en profet. Han er visionær paa det musikalske omraade, i høiere grad end nogen anden komponist har været det. Den døvhet der menneskelig talt var hans ulykke har hitført en koncentration indover av alle hans sjælskræfter og har bragt dem til den høieste utfoldelse.

I den for det store publikum lettest tilgjængelige del av hans verker — pianosonaterne — der ogsaa er de intimeste og mest personlige dokumenter i hans musikalske forfatterskap — er den stadige stigning op mot større og større aandelige høider lettest paaviselig. Sonaterne (32 i tallet) kan inddeles i grupper, der som terasser lagrer sig over hinanden og naar sit høidepunkt i de sonater der hører til den sidste gruppe. Dette er ikke at opfatte slik at stigningen er kontinuerlig og kronologisk. Vilde man tegne et grafisk-kronologisk billede av de 32 sonater, vilde man faa en takket linje, et bjerglandskap med topper og daler, men dog i det store hele stadig stigende. Den høieste top vilde dannes av B-dur sonaten, opus 106, skrevet 1818 (altsaa næsten 10 aar før Beethovens død). Denne sonate kan overhodet betegnes som hele pianoliteraturens mest storslagne og tankevældigste verk. Den nærmeste top vilde bli den sidste sonate i C-moll, skrevet 1822. Det som karakteriserer Beethovens sidste verker og som gjør dem til de mest fængslende — dog samtidig vanskeligst tilgjængelige i den musikalske literatur — er ved siden av deres aandsbredde deres transcendentale og metafysiske karakter. Beethoven var tænkeren og ethikeren blandt musikerne. Og hans musikalske tanker har en slagkraft og en ethisk reisning der gjør at hans største verker staar som tinder der raker op ensomt. Side om side med tankekraften og tankeadelen gaar en stræben mot det uopnaaelige, det hinsides de menneskelige forestillinger liggende. Man kan tænke sig at den helt døve Beethoven, hensunken i sig selv

har lyttet til «sfærernes sang» og har forsøkt at fastholde og forme denne i et nyt tonesprog. Hans sidste verker er blit meget misforstaat og mistydet. En meget almindelig opfatning var den at Beethoven paa grund av sin døvhet havde tapt sansen for tonernes valør og at hans sidste verker av den grund var atonale og forunderlige. Tolkningen er sikkert falsk. Beethoven visste vel hvad han gjorde og hans indre gehør var sikkert i hans sidste tid like skarpt som hans ydre nogensinde havde været det.

Men det gjælder om hans sidste verker hvad der staar i apokalypsen om dem der «synger en ny sang for tronen».

Det er dog høist forfeilet hvis man vilde tænke sig Beethoven til stadighet svævende i de høieste regioner. Han var fast forankret i jorden. Ved siden av de ætheriske og metafysiske klangkombinationer, stod der ham tilbuds den djerveste realistik, den mest overgivne humor, den mest passionerede livsglæde, den mest heroiske kraft og fyndighet.

Sterkest kommer disse sider frem i de store former, i symfonierne. De 9 Beethoven-symfonier staar som grundpillerne i orkesterliteraturen, som vældige monoliter foran musikens tempel. Ogsaa her findes den samme aandelige stigning og høidepunkterne dannes av den 3dje, den 5te og den 9de symfoni.

Som B-dur sonaten er den høieste aabenbaring paa pianoliteraturens omraade er den 9de symfoni det paa den symfoniske digtnings. Som B-dur sonaten aldrig er naadd, og aldrig vil naaes vil den 9de symfoni staa ensom og unaadd i den orkestrale verden. Der hører ingen stor dristighet til at profetere dette.

Den 3dje musikalske form, der gjennem Beethoven er bragt til sin høieste blomstring er kvartettens. Det var denne form — musikens ædleste — der navnlig beskjæftigede ham i hans sidste levetid og som han valgte som det mest adækvate middel for at uttrykke de tanker der da bevægede ham.

Sammenligner man hans sidste kvartetter — de saakaldte Galitzin-kvartetter (skrevet i 25 og 26) med de første, utgit i aaret 1800, ligger der verdener imellem.

Det er ikke meningen her at gi nogen oversigt over Beethovens livsverk. Der er kun pekt paa de store og betydningsfulde

grupper inden hans musikalske forfatterskap, de grupper i hvilke «aandens vekst» i ham klarest kommer tilsyne.

I Beethoven er der blit skjænket menneskeheten en av dens største aandsheroer og paa hans gravsten kunde med rette sættes de ord som englænderne satte paa Newtons:

> Mortals congratulate yourselves
> that so great a man has lived
> for the honour of the human race.

Alf Vetlesen.

LITTERATUR

Min barndoms have av *Vilh. Krag.*

Vilh. Krag har længe været paa vei til sin barndoms have. Hans Sørlandssange og prosabilleder fra Sørlandet har alle været gjennemtrængt av rosenduften fra haven. Men nu er han endelig kommet hjem igjen og lukker grinden op og byr os gjestmildt at komme ind og se.

Saamangt et halvglemt minde stiger frem av dypet, mens vi læser. Kanske der ikke er saamange av os hvis barndom er gledet hen saa harmonisk som den Vilh. Krag skildrer. Men nogen minder av den art har vi vel alle og det er som om de vil føie sig sammen til et helt billed, naar digteren rører ved os med sin ønskekvist. Han fører ogsaa ind i virkelighetens verden, den som dels er utvidelse av haven og dels ligner vældige kjæmper paa vagt om haven, dels er truende stormskyer fra det ukjendte land utenfor. Efterhaanden kommer der ogsaa virkelige personer ind, vi ser et glimt av Ole Richter og Bjørnson, vi kjender brisen av den ungdommelige radikalisme fra ca. 1890. Og fremfor alt faar vi konturerne av den nationalistiske kjæmpe Peter Krag, digterens far, en av de skikkelser man ikke glemmer naar man har set ham engang i al sin ildfulde kragske vælde.

Det kan nok være at idyllen i begyndelsen av boken like fra den jul Vilhelm blev født og fra den dag han blev opkaldt efter W. A. Wexels er det bedste i boken. Det er egentlig idyllen digteren vil have frem ogsaa. Men ialfald de av os som har levet noget med i hine dager og har været indstillet saaledes som han var det, glæder os over alle streiflys over denne merkverdige tid, hvis indre historie endnu er uskreven. Den er uskreven fordi det reale stof kom væltende ind over os i saadan tyngde at vi glemte vor egen historie. Forhaabentlig kommer den dog engang, der har vel siddet en eller anden sjel i det stille som «sakerne» ikke fik bugt med og som kan fortelle lidt. Men det maa skje snart, for snart er det slegtled borte og ingen som var ældre og ingen som er yngre kan fortelle hvordan den virkelig var. Kanskje Vilh. Krag kunde? Vi har ment at kjende «Jenny» og «Franciska», vi har læst Skredsvig og Garborg, men der er allikevel en intimere historie fra andre sind, som er uskreven.

Jens Gleditsch.

West-östliche Mystik av *Rudolf Otto.* Rücherer der Christlichen Welt, L. Klotz, Gotha 1926. 397 sider.

Såvidt jeg kan skjønne kan ingen, som vil studere den eiendommelige religionsform som går under navn av mystikk, gå forbi denne boken. Den er bedre skikket enn nogen annen jeg har lest, til

å gi en føling av hvad mystikken er og hvilke problemer der gjemmer sig i den.

Boken forløper — om enn med mange og interessante ekskurser — som en sammenligning mellem den indiske mystiker Sankara og den tyske middelalders mystiker Eckhart. Men under dette gir forf. en rekke dyptgående og meget verdifulle bidrag til forståelsen av selve mystikkens vesen.

Otto har en ikke almindelig evne til å trenge inn til selve — ja hvad skal vi si? — det «vesentlige» i religionen, det som viser selve gudsforholdets art og den farve og tone som det legger over hele personligheten og livet, fromhetens eget «vesen», slik som det former sig i en uendelighet av nyanser. Og derfra går linjene dypere innover, til selve den virkelighet som «står bak». Vi lærer å se forskjellen mellem dette livs irrasjonalitet og egenart og de rasjonale tankeformer hvori vi prøver å uttrykke og begrunne det og sikre det for tanken. Otto lærer å stå vakt om selve religionen mot enhver form for rasjonalisering, mens han på den annen side er fullt klar over rasjonaliseringens relative rett og nødvendighet.

Det denne boken vil ha frem og som gjør den så verdifull for religionsstudiet, er det at den klart og overbevisende viser de store forskjeller som der tross all likhet er mellem mystikk og mystikk. Det gjør den ved hjelp av sammenligningens metode, og boken er et godt eksempel på hvad den sammenlignende religionsforskning kan gi, når den virkelig sammenligner religionene.

Sett utenfra er der intet i veien for å «demonstrere» at Sankara og Eckhart «lærer» akkurat det samme og at mystikk i India og Europa er én og samme ting. — Otto viser, at dette er meget langt fra det riktige. Under alle likhetene ligger likeså vesentlige, ja enda vesentligere forskjeller. Sankaras mystikk er nettop indiske, helt igjennem, likesom Eckeharts er kristelig, «gotisk», «magisk», helt igjennem. Summen av og målet med Ekeharts mystikk er til syvende og sist intet annet enn «enkel» og «enfoldig» kristelig fromhet og ethos, religion som broderkjærlighet og alltid virksom aktivitet i Guds og det godes tjeneste. De paralleller som Otto her påpeker mellem Eckehart og Luther (bl. a. nettop m. h. t. opfatningen av hvad der gir «gjerningene» verdi) er meget lærerike.

Og så det annet som boken gir: den viser oss hvordan det er ugjørlig å drage den skarpe grense man så ofte vil drage mellem «mystikk» og «enfoldig» religion. Der hvor denne siste er ekte og levende og førstehånds, der har den alltid noget av det merkelige og vanskelig definerbare som kalles «mystikk». Felles for dem begge er iallfall det at de begge er blitt til ut fra oplevelsen av «det numinose» i en eller annen form; de har begge med det irrasjonalt «underfulle» å gjøre, og består begge i et i sitt vesen irrasjonalt og dog personalt forhold til dette.

Tilslutt vil jeg bare peke på de interessante ekskurser, bl. a. om Fichte og Schleiermacher som mystikere; de kaster lys over meget.

Ottos bok er ingen allemannsbok; den er heller ikke makelig lesning; den krever tankeanspen-

delse, men den fengsler hele tiden, ikke minst ved sitt malende språk og sin sikre psykologiske evne og klare begrepsanalyse.

Hvad man gjerne skulde ha i tillegg fra forfatterens hånd, er et forsøk på sammenfattende analyse og bestemmelse av mystikkens vesen, en prinsipiell undersøkelse av dette viktige stykke liv og virkelighet. Om nogen, så måtte Otto være mannen for å gi oss det. Sigmund Mowinckel.

Valet av *Olav Sletto.* O. Norli 1926. 218 sider.

Sletto har gitt sig til å dyrke en ting for sig selv, hvor han synes å ville slå sig ned en stund: den historiske roman fra urkristendommens og oldkirkens dager. Denne gangen er det biskop Ambrosius av Milano, prefekten som av folkemengden blev valgt til biskop enda før han hadde tatt dåpen, han vil skildre.

Den historiske roman er en litteraturart med tvilsom kristenrett. Først og fremst krever den i hvert fall meget grundige historiske studier og kunnskaper og fremfor alt: at dikteren helt har arbeidet sig inn i en svunden tids mentalitet. Og det lykkes næsten aldri, har heller ikke lykkedes for Sletto slik at det virker overtydende; man har oftere inntrykk av konstruksjon enn av livets virkelighet. Heller ikke tidsskildringen virker alltid riktig; Sletto har således øiensynlig ikke helt riktige forestillinger om hvordan et bispevalg gikk for sig i slutten av 4de årh. e. Kr.; i parentes sagt er det legenden, ikke historien, han har fulgt i vedkommende kapitel av sin bok.

For det annet er det det med den historiske roman, d. v. her si: romaner med historiske personer som hovedfigurer, at enten prøver den på å være mest mulig historisk korrekt; men isåfall er — iallfall efter min smak — den virkelige «nøkterne» historie uendelig meget interessantere og mere «spendende» enn efterdiktningen. Eller også blir det historiske bare et dekke for forfatterens ideer, et innlegg i nutidens åndsliv, men da er den historiske form falsk. Ofte er det også slik at dikterne prøver å forene begge disse hensyn: «historien» — NB. i dikternes fremstilling — skal ha et ord å si nutiden. Det aktuelle siktemål er også tydelig i Slettos bok; dertil egner jo striden mellem athanasianere og arianere sig tilsynelatende godt. Slettos opfatning av stridens art og form er forresten litet original — den går ikke på noget punkt ut over Ibsens i «Keiser og Galilæer», er bare adskillig mindre godt fremsatt. Også ellers går motiver fra «Keiser og Galilæer» igjen i boken.

Hovedinteressen skal samle sig om Ambrosius. Slettos Ambrosius, hans karakter og utviklingsgang er som nevnt ikke historiens, neppe engang i den mening at slik kunde det ha gått for sig; det er, dypest sett, et for modernt menneske vi møter i bokens første del. Men skikkelsen er — forekommer det mig — heller ikke riktig enhetlig; forutsetningene og slutresultatet stemmer ikke overens. Det religiøse omslag er ikke tilstrekkelig psykologisk sannsynliggjort, ihvertfall får vi ikke følge det. Når det kommer til selve saken, hjelper Sletto sig utenom med an-

tydninger og symboler, som ikke alltid er åndfulle engang. En utvortes fremkalt stemning av mystikk, av katakomber og en hemmelighetsfull omvandrende syrisk men høist moderniserende salmesanger og slikt, er ikke av den art at det gjør det forståelig at den halvt ciseroniansk-catoniske, halvt petronisk-romantisk anstrøkne prefekt i bokens første del ender som asket og mystisk farvet kirkefyrste. Man sitter efter lesningen og spør sig: Hvor blev der av det egentlige? Hvordan var det egentlig bokens Ambrosius møtte Kristus? Her er bokens svakeste punkt. S. Mowinckel.

The Cambridge Ancient History. Edited by *J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock.* Vol. III The Assyriaa Empire. Cambridge 1925. 821 sider st. 8^0.

Jeg vil gjerne gjøre historikere og teologer og andre som har interesse for den gamle historie, opmerksom på dette verket, hvorav jeg foreløbig kjenner bare bd. III, som omfatter nærorientens og Hellas's historie fra tiden omkr. 1000 f. Kr. til perserrikets opkomst. I 9 bind skal fremstilles historien fra den eldste tid til 324 e. Kr., hvor en ny serie, The C. Medieval History, hvorav allerede flere bind er kommet, setter inn. En rekke lærde er medarbeidere ved verket. Trykken og utstyret er vakkert, og mange udmerkede karter og kronologiske oversiktstabeller følger teksten og letter studiet. Det er ikke bare den politiske historie, men også den almindelige kulturhistorie og kunstens og religionens historie, som leseren her får gjøre bekjentskap med. Fremstillingen er gjennemgående flytende, og alt viktig stoff er tatt med. Selvfølgelig er mange enkeltheter og også viktigere helheter enda usikre; materialet vokser jo fra dag til dag og nye funn kan gi de mest overraskende nye oplysninger som korrigerer og modifiserer det man hittil vet. Men det kan ikke være anderledes; vi får her vite hvor videnskapen om disse tingene står idag, og får vite det på en stort sett lettfattelig og tilforlatelig måte. Verket er et standardverk, som f. t. ikke har nogen jevnbyrdig konkurrent.

At der ligger en svakhet i fordelingen av arbeidet på mange hender, er selvsagt. Følelig er den uenighet som ofte kommer frem mellem de forskjellige medarbeidere m. h. t. flere av de uklare kronologiske spørsmål i Orientens eldste historie; det hadde vel vært mulig å enes om et bestemt system blandt de flere som enda er tenkelige. En viss kvantitativ ujevnhet følger også med; således er et helt kapitel viet det gamle Jerusalems topografi, et spørsmål som i og for sig har stor interesse for arkeologer og teologer, men som kunde vært gjort meget kortere for den almindelige leser. — Men p. d. a. s. er det likeså selvsagt umulig for en enkelt mann å mestre stoffet; her må de forskjellige spesialister komme til orde.

Det som gir verket og særlig bd. III interesse for teologer og religionshistorikere, er at Israels historie har fått en meget utførlig behandling av S. A. Cook. Den gir den nyeste helhetsfremstilling av Israelsfolkets skjebne i sammenheng med hele Orientens utvikling og hi-

storie, altså sett mot den fyldigst mulige bakgrunn. Og selv om man på mange punkter kan ha en annen mening enn forf., er hans fremstilling allikevel vekkende ved sin originalitet og åndfuldhet, og bindet er, sammen med bd. II, som bl. a. behandler Kana'ans kultur før innvandringen og vier både Amarnatiden og resultatet av de nyere utgravninger stor opmerksomhet, likefrem uundværlig for alle som vil studere gammeltestamentlig teologi og historie mere inngående. Også alle større skolebiblioteker bør eie verket. Prisen er i forhold til omfang, utstyr og innhold ikke urimelig; bd. III koster, innbundet på vanlig engelsk måte, 35 sh.

Sigmund Mowinckel.

Alexander Duff av *Elin Silèn.* En banbrytare för kristen odling. Svenska Kyrkans Diakonistyrelses forlag 1926.

Alexander Duff har en meget særpræget profil i nyere missionshistorie. Han banet vei for nye og dristige missionsfremstøt, gav tanker og syner som pekte langt ut over hans egen tid, og som først senere tider for alvor har gjennemført. En genial personlighet, en profetskikkelse, som missionshistorien altid vil maatte regne blandt sine største.

Paa en særdeles behagelig og interessant maate skildrer i ovennævnte bok fru Silèn hans liv og gjerning. Der ligger et omhyggelig studium bak hendes bok, og vi faar vite meget om indiske forhold i det hele; der er tat meget værdifuldt, historisk stof med. Det er med glæde vi henleder opmerksomheten paa den for læserne av dette tidsskrift. Det lønner sig at stifte bekjendtskap med Alexander Duffs person og livsverk.

Karl Marthinussen.

Bøn. — Betragtninger over Fadervor. — *Oscar Geismar.* H. Aschehoug & Co. Kjøbenhavn. 143 s.

Det litterært fremtredende i valgmenighetsprest Oscar Geismars betydelige religiøse forfatterskap fra de senere år er linjenes kraftige optrekk og ordenes saftige klang. Der er noget næsten luthersk i gloser og vendinger. Det hele er menneskelig — slik som grundtvigianerne kan det —, men dessuten er det så fyrrig religiøst; man fornemmer varmen fra smeltediglen. Endelig har Geismar en poetisk evne som gir et eget glitter over hans prosa. Der er både festivitas og alvor over hans stil.

Denne siste lille bok handler ikke egentlig om Bøn, slik som titelen lar formode, men om det gudsliv hvorav bønn går frem. Geismar vil ikke ha bønn som plikt og strev: «Man skylder Gud intet i retning af bøn, thi kun den helt frivillige og levende bøn glæder Gud, og den kan ikke fremkaldes ved krav udenfra, end ikke fra Himlen selv!» Geismar fortolker derfor ikke Fadervårs bønner, men prøver å vise hvad det er for en tilstand i mig hvorfra disse bønner springer levende frem. Dette er skildret næsten i angrepsform — angrep, nemlig, på vår selviskhet og egenkjærlighet. Mot denne bakgrunn åpner sig så himlen i korsets skikkelse: «Naar kongen skrev sin

rigslov med sit blod paa Golgatas kors, maatte menneskene smile af glæde ved at læse den. Dær grundlagdes atter det tabte Paradis, dær skød livstræet af korsets rod, dær besteg Gud den eneste trone hvorfra han i overensstemmelse med sit eget inderste væsen og til menneskers lykke kunde styre verden. Saadan ser Rigsherren ud og deraf kan enhver skønne sig til rigets art og lykke.»

Jeg har en innvending mot Geismars syn på religionen. Det hele blir i teorien for meget «hjemlig». Dimensjonene blir ikke store nok. Han vil f. eks. fjerne fra ordet Hellig «hvert grand af alt det, som slaar os med rædsel, fordi det findes fjærnt og utilgjængeligt.» — Dette går ikke, fordi det er stikk imot Jesu åbenbaring av Faderen. Uten Beven er der intet kristelig gudsforhold. Vår tids svakhet ligger nettop i det «hjemlige» preg vi har gitt gudslivet.

Dette er innvending mot hvad Geismars ord inneholder, ikke mot ånden i hans tale. For der er en velde i hans syn som kun kan skrive sig fra den oplevelse av det Hellige, som han tilsyneladende vil at vi skal være fri. Hvad han ønsker, er — som citatet ovenfor viser — at vi skal se Gud i Kristus, og kun i Kristus. For heri ligger vår frelse fra redslen. Og denne tone av befrielse er det innerste og det livgivende i Geismars skrift.

Eivind Berggrav.

Frikirker og Sekter av dr. teol. *Michael Neiiendam.* Gads forlag, Kjøbenhavn 1927 Utkommer i subskription i 4 hefter på 112 sider hver, kr. 3,50 pr. hefte.

Kirke til forskjell fra sekt har forfatteren enkelt og treffende definert i motsetningen mellem det åpne og det lukkede. Kirken er åpen, konventiklene er sluttede. Religiøst karakteriseres sekten med de to momenter: 1. at dens religiøsitet har en sterk tone av begeistring, uttrykt i åbenbaringssyner og forventning om enden. 2. at det sociale element fremtrer som en «het broderfølelse». —

Det som skiller sekt fra kirke er altså ikke dogmatiske avvikelser, men en forskjellig gemytstilstand. Men ut herfra blir synet på skriften og på troen ofte også meget forskjellig i kirke og i sekt, og på disse meningsforskjeller grunner man så sektdannelsen.

Neiiendam vil nu i de følgende hefter gi oss sektenes historie og fremstille deres eiendommeligheter slik som de lever i våre folk idag. Han begynner med baptismen og går hele rekken igjennem like til pinsebevegelsen og det internasjonale bibelstudium.

Det ser ut til å bli en ypperlig klar og aktuel bok.

Eivind Berggrav.

REDAKSJONENS ADRESSE: BOTSFENGSLET, OSLO.